

**ՊԱՏՐԱՍՏ
ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ**

**ԶԵՌՆԱՐԿ ՊԱՍՊ ՆՇԱՆԱԿԻ ՆՈՐՄԱՆԵՐԸ
ՀԱՆՁՆՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ**

30 JAN 2018

ՅՈՒ. ՖԻՆԿԼԵՐ

ՊԱՏՐԱՍՏ ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ

Ձեռնարկ ՊԱՍՊ ՆՇԱՆԱԿԻ ՆՈՐՄԱՆԵՐԸ ՀԱՆՁՆՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԶՈՒԹՅՈՒՆ
1935

Տեխ. խմբ. Տ. Խաչվանքյան
Սրբազրիչ՝ Հ. Մանուկյան

Պետհրատի տպարան
Գլավլիտ 232, Պատվեր 1150
Հրատ 3473, Տիրաժ 1000

ԽՍՀՄ-ի Պաշտպանություն սխտեմում ամենակարևոր բնագա-
վառներից մեկն է սանիտարական պաշտպանությունը:

Կարմիր բանակի սանիտարական բարեկեցություն ապահովումը,
վոդ խՍՀՄ-ի սանիտարական բարեկեցությունը, վարակիչ հիվանդու-
թյունների ոչախնդիր վերացումը, աշխատավորության աշխատանքի
և կենցաղի պայմանների առողջացումը, աշխատավորության սանի-
տարական և ռազմա-սանիտարական անգրագիտություն վերացումը,
ազգա-սանիտարական կադրերի պատրաստությունը, բժշկական-տեղ-
տեղական գույքի կուտակումը, սանիտարական ավիացիայի ստեղծու-
մը—ահա այն ելմաններին թվարկումը, վորոնցից կազմվում է սա-
նիտարական պաշտպանությունը:

Մորհրդային հասարակայնությունը, հանձնա կարմիր Խաչի ու
Կարմիր Մահիկի, ել ավելի յե ծավալում սանիտարական պաշտպա-
նություն պատրաստության աշխատանքը:

Կարմիր Խաչի ու Կարմիր Մահիկի ընկերություններն անց են
կացնում աշխատավորության ռազմա-սանիտարական մասսայական
պատրաստությունը ռազմա-սանիտարական գիտելիքների խմբակնե-
րում, ռազմա-սանիտարական վարժակայաններում, սանիտարական պոս-
տերի պետերի կուրսերում: Սանիտարական պոստերից կազմակերպվում
են Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի սանիտարական ցուցմունքներ:

Աշխատավորության ռազմա-սանիտարական մասսայական պատ-
րաստությունը լայնացնելու, ԽՍՀՄ-ի սանիտարական պաշտպանու-
թյունն ամրապնդելու ապահով աշխատանքի մեջ նրանց ներգրավելու
համար, Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունների գործա-
դիր կոմիտեն մտցրել է ԽՍՀՄ-ի Կենտգործկոմի կողմից 1934 թ.
փետրվարի 20-ին հաստատված ՊԱՍՊ (Պատրաստ սանիտարական
պաշտպանության) նշանակը: Այդ նշանակն ստանալու համար ան-
հրաժեշտ է հանձնել նորմաները՝ սանիտարական և ռազմա-սանիտա-
րական գիտելիքների հատուկ ցուցակով:

Յուրաքանչյուր բանվոր, բանվորուհի, կոլտնտեսական, կոլտնտե-
սուհի, բոլոր աշխատավորները պետք է ներկայվեն ԽՍՀՄ սանիտարա-
կան պաշտպանության պատրաստությունը:

11-280639v

Հարկավոր է, վոր բոլոր աշխատավորները կտրողանան առաջին օգնություն ցույց տալ, կյանքում կիրառեն՝ Ֆաբրիկներում, գործարաններում, կոլտնտեսություններում, խորհրդատվություններում, ՄՏԿայաններում, տրանսպորտում, հանքահորերում, բնակավայրերում, համապատասխաններում, հաշարներում սանիտարական միջոցների այն պահանջները, վորոնք ապահովում են սանիտարական բարեկեցությունը, վորոնք նպաստում են առողջ, կույսուրական աշխատանքի յեվ առողջ կույսուրական կենցաղի կազմակերպմանը:

Յուրաքանչյուր աշխատավոր պատրաստ պիտի լինի ԽՍՀՄ սանիտարական պաշտպանություն:

ՊԱՍՊ նշանակին արժանանալը յուրաքանչյուր աշխատավորի պատվի գործն է:

ՌԱԶՄԱ-ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅԱՆ ՎԻՐԱԿԱՊԱԿԱՆ ԾՐԱՐ

(Վիրակապական անհատական ծրար)

Դեպքեր են լինում, չերբ վիրավորն հարկադրված է ինքը կապել իր վերքը:

Այդ կարող է պատահել դադգյանի մոտ, գյուղատնտեսական դաշտային աշխատանքների ժամանակ, չերթում, չերկաթողում, ինքնաթիռի ավարիայի ժամանակ: Ամենից հաճախ այդ պատահում է պատերազմում:

Վիրավորման ժամանակ իրեն (և ընկերոջը) առաջին ոգ-

Նկար 1. Առաջին օգնության վիրակապական ծրար:

Նկար 2. Առաջին օգնության բացած ծրար:

նություն ցույց տալու ժամանակ ծառայում է առաջին օգնության վիրակապական ծրարը:

Պատերազմում յուրաքանչյուր զինվորականին առաջին ոգնության վիրակապական ծրար է տրվում, վորը նա կրում է վերնաշապկի (բլուզի) կրծքի ձախ գրպանում (նկար 1):

Հանձնարարվում է աշխատանքի ժամանակ իրենց մոտ առաջին օգնության վիրակապական ծրար ունենալ տրակ-

տորիստներին, շոֆերներին, շոքեքարշի մեքենավարներին, տրամվայի վազոնավարներին (վաթմաններին) չեղկաթուղա-
լիներին ու տրամվայի կոնդուկտորներին, տուրիստներին և
այլն:

ՎԻՐԱԿԱՊԱԿԱՆ ԾՐԱՐԻ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջին ոգնության վերակապական ծրարի մեջ գտնվում
են հետևյալ առարկաները. բինտ. 2 բամբակա-թանդի ֆալին
կոմպրես (թանդիֆի կտորներ, վորոնց միջև բամբակ և դրած)
և անգլիական քորոց: Մեկ կոմպրեսն ամրացված է բինտի
ծալրին, մյուս կոմպրեսն ազատ շարժվում է բինտի չեղկա-
նությամբ (նկար 2):

Վերակապական ծրար պատրաստելու ժամանակ բինտը և
կոմպրեսը խմբեցնում են սուլեմայի վարակազերծիչ լու-
ծույթով:

Վորպեսզի վերակապական ծրարը, ըստ հնարավորին,
ավելի չեղկար ժամանակ պահպանի իր վարակազերծվածու-
թյունն ու մաքրութունը, ծրարը դնում են չեղեք պատյանի
մեջ. բինդն ու կոմպրեսները փաթաթում են խիտ թղթով,
հետո դնում են ռետինած շապկի մեջ, վորի չեղերն իրար
փակցվում են վերևի կողմից, և վերջապես ռետինած շապկի
վրայից հագցնում են բարակ կտորից կարած մի ուրիշ շապկի,
վորի չեղերը թելով են կարում:

Քաղաքացիական տիպի վերակապական ծրարը այդպիսի
բարդ փաթեցում չունի, այլ փաթաթած է միայն խիտ
թղթով:

ԻՆՉՊԵՍ ՈԳՏՎԵԼ ՎԻՐԱԿԱՊԱԿԱՆ ԾՐԱՐՈՎ

Առաջին ոգնության վերակապական ծրարը բացվում է
հետևյալ կերպ:

Ծրարը ձախ ձեռքն են վերցնում, աջ ձեռքով ձգում հա-
նում են այն թելը, վորով կարած է կտորից պատրաստած
շապկի վերևի չեղը. հանում են այդ շապկիկը: Հետո պատ-
ռում են ռետինած շապկի վերևի չեղը. այդ շապկիկը նույն-

պես հանում են. վերջապես բացում են թղթե փաթաթանը և
չեղի ձեռքի ցուցամատներով ու բուլթ մատներով բռնում
են կոմպրեսի այն մակերևույթից, վոր կարած է կարմիր քե-
լով: Վոչ մի դեպքում չի կարելի մատներով դիպչել կոմպրե-
սի այն մակերևույթին, վորը վերքի վրա չե դրվում:

Յեթե վերքը միջանցիկ է, ապա վերքի մեկ (մուտքի) բաց-
վածքի վրա դնում են մեկ կոմպրեսը, իսկ մյուս (չեղի) բաց-
վածքի վրա չեղի ուղի կոմպրեսը:

Յեթե վերքը կուլը է (մեկ բացվածք կա), ապա դրա
վրա դնում են չեղի ու կոմպրեսը միանգամից: Կոմպրեսները
բինտով կապում են վերքի վրա: Բինտի ազատ ծալն ամրաց-
նում են անգլիական քորոցով:

Անհրաժեշտ է հիշել, վոր.

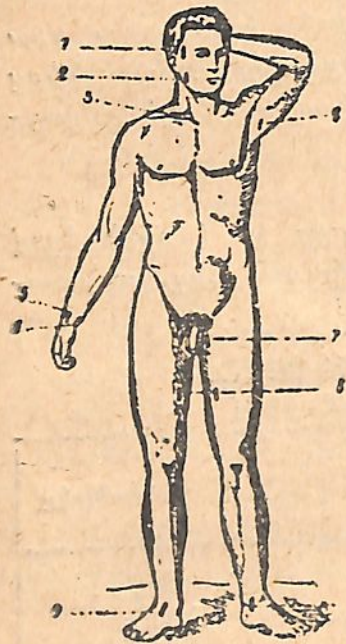
2-ի կարելի վերքին ձեռք տալ: Վերքը չի կարելի ջրով
լվանալ: Վերքի վրա չի կարելի դնել թուղթ, հող, սարդոս-
տայն և այլն:

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՊՈՍՏԻ ՊԵՏԻ ՊԱՅՈՒՍԱԿԻ ՊԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ամս կարգի	ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՊՈՍՏԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ	քանակը
1.	Վերակապական ծրարներ	20 հատ
2.	Անգլիական քորոցներ	30 »
3.	Յեռանկյունի վերակապ (կոսինկա)	5 »
4.	Ասեղներ կարի	3 »
5.	Թել	1 կոճ.
6.	Շինաներ (բեկակալներ) ֆաներից պատրաստած	4 հատ
7.	Սեղման սռածիկ 1,5 մետր չեղկաբուլթյամբ	1 »
8.	Ոճառ կարբոլյան	1 կտոր
9.	Ոճառաման	1 հատ
10.	Սրբիչ	2 »
11.	Խողանակ ձեռքերը լվանալու համար	1 »
12.	Մկրատ ուղիղ մեծ	1 »
13.	Դանակ ծալովի պարտիզային	1 »

**ԻՆՉՊԵՍ ԱՐՅՈՒՆՀՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼ ՁԵՌՔՈՎ
ՍԵՂՄԵԼՈՎ, ՍԵՂՄԱՆՈՎ ՅԵՎ «ՎՈՂՈՐԱՆՈՎ»**

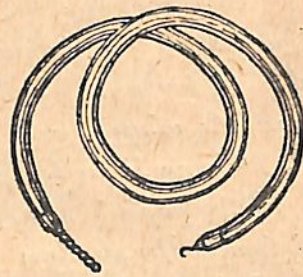
Արյունն որդանիզմի մեջ հոսում է ծանր խողովակների — արյունատար անոթների միջով: Մի տեսակ արյունատար անոթներով — զարկերակներով արյունը հոսում է սրտից, իսկ մյուսներով — լերակներով՝ դեպի սիրտը:

Նկար 3. Զարկերակները
սեղմելու կետերը

Նրա կարելի չէ դադարեցնել վնասված զարկերակի մատների միջոցով: Դրա համար պետք է իմանալ զարկերակների դասավորությունը մարդու մարմնի մեջ (նկար 3): Զարկերակը լերկար ժամանակի ընթացքում մատներով սեղմելը դժվար է, ուստի զարկերակային արյունահոսությունը դադարեցվում է սեղմանի կամ «վոլորանի» միջոցով:

Սեղմանը առաձիգ ուստինե խողովակ է 1, 5 մետր լերկարությամբ, վորը մի ծայրին փոքրիկ շղթա ունի և մյուս ծայրին մի կեռ (նկար 4):

ար 4. Ուստինե սեղման

Յեթե զարկերակը վնասված է, ապա ալ (կարմիր) գույնի արյունը դուրս է հոսում ընդհատ շիթի ձևով, խփում է շատրվանի պես: Այդպիսի արյունահոսությունը շատ վրտանգավոր է, վորովհետև աղբյուրի տանգավոր է, վորովհետև կարճ ժամանակամիջոցում կարող է արյունաքամ լինել: Այդպիսի արյունահոսությունը

Սեղմանը դրվում է վերքից բարձր (սրտին ավելի մոտիկ), ըստ վորում մաշկի վրա դնում են բամբակ, թանգիֆ, թաշկինակ և այլն, վորպեսզի սեղմանը չձմլի մաշկը: Սեղմանը դնելուց առաջ ուժեղ ձգում են, լավ վոլորում ու ամրացնում են կեռի ու շղթայի միջոցով կամ կապում են հանգուցաձև (նկար 5):

Սեղմանը ծայրանդամի վրա կարելի չէ թողնել 2 ժամից վոչ ավելի, վորովհետև, արյան ներհոսումը կանգնեցնելու ժամանակ, կարող է ծայրանդամի մի մասի մեռուկ տեղի ունենալ սեղմանը դրած տեղից ցած: Ուստի անհրաժեշտ է, վորպեսզի այն մարդուն, վորին սեղման է կապած, վորքան հնարավոր է, ավելի շուտ հասցնել բժշկական կայանը:

Սեղմանի փոխարեն կարելի չէ «վոլորան» դնել: Այդ կատարվում է այսպես. վրավորված ծայրանդամը վերքից բարձր ուժեղ կապում են թաշկինակով (կամ պարանով, բինտով), ծայրերը կապում են հանգուցի ձևով, վորի տակը անց են կացնում մի կարճ փայտիկ (քանոն, հաստ գրչակոթ և այլն), և թաշկինակը վոլորում են մինչև արյունահոսություն լիակատար

Նկար 5. Սեղման կապելը

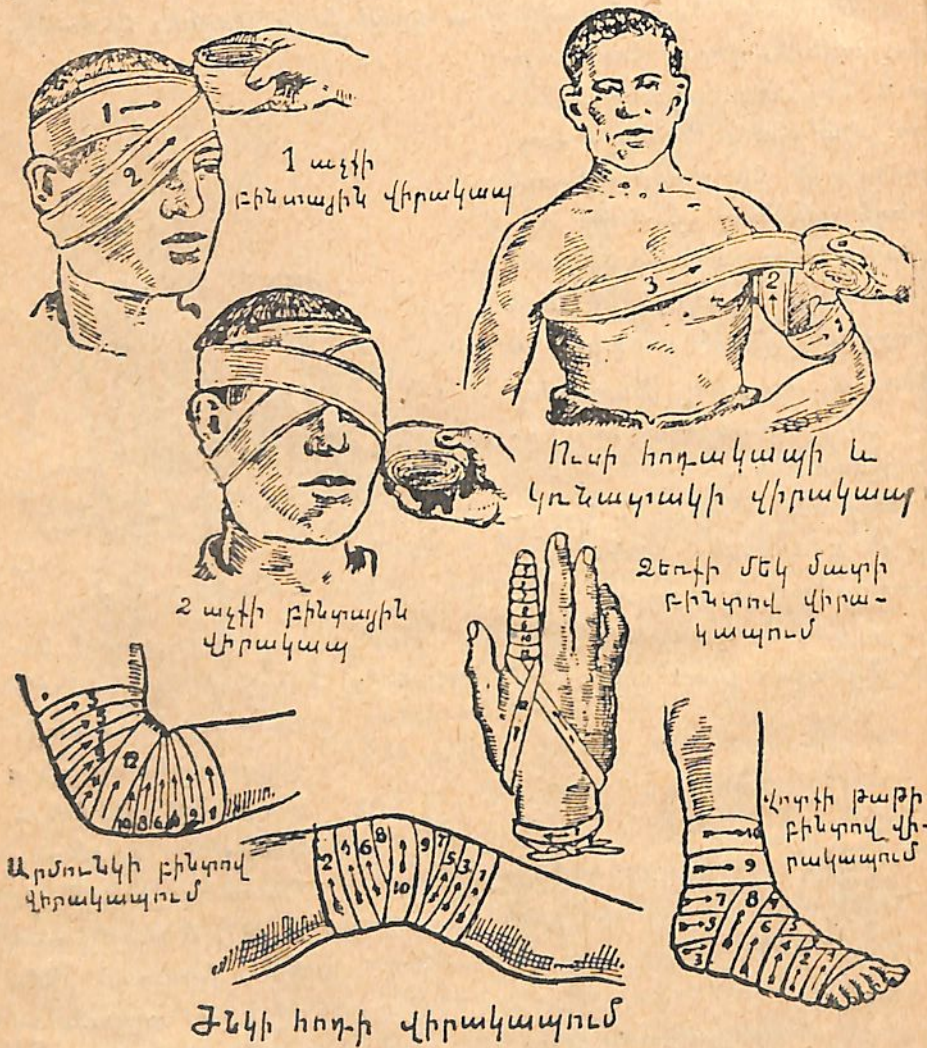
Նկար 6. «Վոլորան» դնելը

դադարեցումը (նկար 6):

ԻՆՉՊԵՍ ՀԱՍՍԱՐԱԿ ՎԻՐԱԿԱՊ ԴՆԵԼ

Վիրակապը վերքի վրա դրվում է նախ՝ վերքը կեղտոտ-վելուց պահպանելու համար, չեղկորդ՝ վորպեսզի արյունն ու թարախը վերքից դուրս հոսին:

Վիրակապի համար գործ են ածում անպիտի վիրակապ-կան նյութ, վորը խոնավություն ներծծելու հատկություն ունի:

Այդպիսի նյութ են հանդիսանում թանդիֆը և խոնավածուծ բամբակը: Վիրակապը դրվում է այսպես. վերքի վրա դնում են թանդիֆը, թանդիֆի վրա—մի շերտ խոնավածուծ

բամբակ, իսկ հետո այդ վիրակապական նյութը կապում են բինտով: Բինտով կապելու ժամանակ բինտը պետք է բռնել աջ ձեռքով և աստիճանաբար բաց անել ձախից դեպի աջ: Բինտով կապելն սկսում են վերքից ցած և սկզբից բինտի 2-3 ընթացք են կատարում հորիզոնական ուղղությամբ բինտը ամրացնելու համար (նկար 7):

ԻՆՉՊԵՍ ԲԵԿԱԿԱԼ ԴՆԵԼ ԲԵԿՎԱՆՔՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Վոսկորների բեկվածքները լինում են բաց յեմ ծածկված: Յեթե կտրված է վոսկորը և դրա հետ միասին բեկվածքի տեղում վերք կա, ապա այդպիսի բեկվածքը կոչվում է բաց: Իսկ յեթե բեկվածքի տեղում բաց վերք չկա, ապա բեկվածքը կոչվում է ծածկված: Բաց բեկվածքն ավելի վտանգավոր է,

Նկար 8. Բեկակալ դնելը

վորովհետև այդ դեպքում կարող է վերքի և կտրած վոսկորի կեղտոտում ու վարակում տեղի ունենալ:

Բաց բեկվածքի ժամանակ ամենից առաջ անհրաժեշտ է վերքը կապել, իսկ հետո կտրած վոսկորի վրա անշարժ վիրակապ դնել բեկակալների միջոցով (կամ անպիտի առարկաների ոգնությամբ, վորոնք կարող են փոխարինել բեկակալները—տախտակի կտորներ, սվին, ճիպոտների կապ, հրացան և այլն): Բեկակալները և ալն բոլոր առարկաները, վորոնցով ոգտվում են անշարժ վիրակապի համար, հարկավոր է փաթա-

թել թանգիֆով, բամբակով, հին շորի կտորներով, թաղիքով, կամ չոր խոտով:

Բեկակալների լերկարուծյունը պետք է բավական լինի, վորպեսզի բեկակալը բռնի և անշարժացնի այն լերկու հողերը, վորոնց միջև գտնվում է կտարած վոսկորը: Ուստի կտարը վերու գեպքում, բեկակալները պետք է բռնեն արմունկային և ճաճանչա-լենթադաստակային հողերը, սրունքի վոսկորների կտարվելու դեպքում—ծնկի և սրունք-ուլ-նային հողերը:

Բեկակալները դրվում են այնպես, ինչպես ցույց է տրված նկար 8-ի վրա:

Յեթե այնպիսի առարկաներ չկան, վոր կարելի չէ վորպես բեկակալ ոգտագործել, կարելի չէ կտարված թեվը բինտով կապել կրծքավանդակին, իսկ կտարված վոտը կապել առողջ վոտին (նկար 9)։

Նկար 9. Կ տարված վոտը առողջ վոտին բինտով կապելը:

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՇՆՉԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

Վորոշ դեպքերում մարդը կորցնում է գիտակցությունը և գիտակցության կորցնելու հետ միասին թուլանում կամ բոլորովին դադարում է շնչառությունը:

Այդ լինում է ուշագնացության, հոգնածության ժամանակ, կախվելու դեպքում, շմուղադողով, կապտաթթվով և այլ թուլներով թունավորվելու ժամանակ:

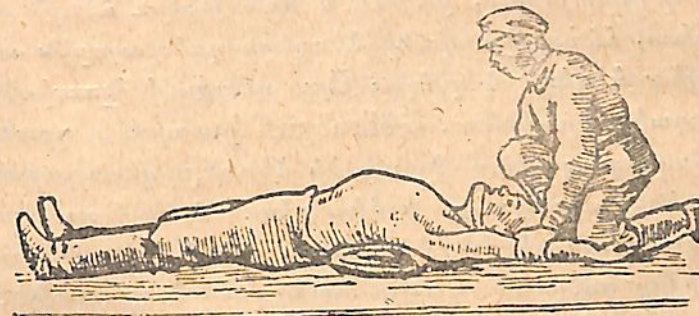
Այդպիսի դեպքերում դիմում են արհեստական շնչառության, այսինքն արհեստականորեն թոքերի մեջ են մտցնում ողի թթվածինը և թոքերից դուրս են հանում ածխատական գազը:

Արհեստական շնչառություն կիրառելուց առաջ պետք է.

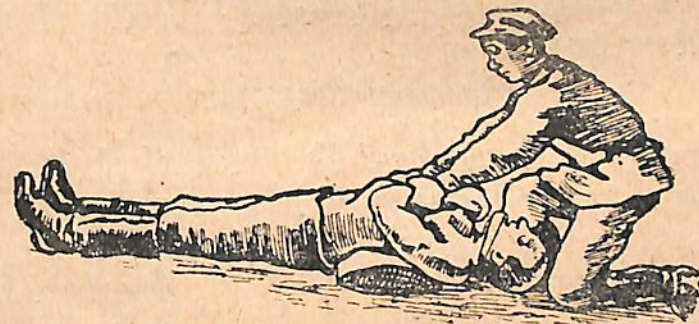
1) Վնասվածի բերանն ու կոկորդը մաքրել ցեխից, հողից և արդմից (յեթե խեղովել է, հողի տակ է մնացել), փրփուլից, լորձից, խորխից (յեթե փնսավել է թունավոր նյութերից):

Բերանն ու կոկորդը մաքրում են կամ ուղղակի մատով, կամ փոքրիկ ճիպոտով, վոր պետք է փաթաթել թանգիֆով, բամբակով կամ մաքուր լաթով:

2) Կանխել լեզվի կուլ գնալը, վորի համար լեզուն կալելի չէ դուրս քաշել ձեռքով թաշկինակի կամ թանգիֆի կլոտորով և լեզուն կզակին կապել թաշկինակով կամ բինտով:

Նկար 10. Արհեստական շնչառությունը ըստ Սիլվեստրի, 1-ին նվագ—ներշնչում:

Նկար 11. Արհեստական շնչառությունը ըստ Սիլվեստրի, 2-րդ նվագ—արտաշնչում:

3) Վնասվածի գլուխը դեպի մի կողմը դարձնել, վորպեսզի փսխումի ժամանակ փսխունը դուրս թափվի:

4) Վնասվածի հագուստի կոճակները բաց անել (ոճիք, կապեր, շանգալներ և այլն), վորպեսզի վիզը, կուրծքը և փորը նեղված վիճակում չլինեն:

Վնասվածին պառկեցնում են մեջքի վրա, վոտի տակ դրնում մի փոքրիկ գլան կլոյած հագուստից պատրաստած, բարձ կամ ուղղակի մի փայտի կտոր:

Արհեստական շնչառութիւն կատարողը կանգնում է վնասվածի գլխի յետևը, բռնում է նրա յերկու ձեռքն արմուկների մոտ, հետո փնասվածի ձեռքերը դանդաղորեն տանում է դեպի յետ և դեպի կողմերը: Այդ դեպքում փնասվածի կրծքավանդակը կլայնանա, և նեւեցնում կստացվի, դրանից հետո 2—3 հաշվելուց հետո փնասվածի ձեռքերը վերադարձնում են դեպի կրծքավանդակը և կիպ սեղմում են նրա կողքերին, կրծքավանդակը սեղմվում ու փոքրանում է իր ծավալով, ողջ նրա միջից դուրս է գալիս. ստացվում է արտաշնչում: Այսպես հերթով իրար փոխարինում են ներշնչումն ու արտաշնչումը մեկ ընդհանուր 16—18 անգամ: Այս լեղանակով արհեստական շնչառութիւն կարող է կատարել մեկ կամ յերկու մարդ միասին (նկար 10 և 11):

Յեթե փնասվածի ձեռքը կտրված է՝ Սիլվեստրի լեղանակը չի կիրառվում:

ՇԵՖՖԵՐԻ ՅԵՂԱՆԱԿԸ

Վնասվածին պառկեցնում են մեջքը դեպի վեր: Ոգնութիւն ցույց տվողը չոքում է ծնկների վրա և իր ձեռքերի ամբողջ սեղմում է փնասվածի կրծքավանդակը: Ստացվում է արտաշնչում: Դրանից հետո կրծքավանդակի սեղմումը դադարեցվում է: Ստացվում է նեւեցում:

Նկար 12. Արհեստական շնչառութիւն ըստ Շեֆֆերի (արտաշնչում):

Այսպես տեղի չեն ունենում արտաշնչումն ու ներշնչումը մեկը մյուսի յետևից մեկ ընդհանուր 16—18 անգամ (նկար 12 և 13):

Արհեստական շնչառութիւնն այս կամ այն լեղանակով պետք է կատարել համբերատար կերպով և համառորեն, յերբեմն մի ամբողջ ժամ և ավելի յերկար ժամանակամիջոցում:

ՎՆԱՍՎԱԾԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՁԵՌՔԵՐՈՎ
ՀԱՍԱՐԱԿ ՅԵՎ ԲԱՐԴ «ՓԱԿԱՆ»

Վնասվածին ձեռքերի վրա տեղափոխելու ամենահարմար լեղանակն այսպես կոչված փականն է: Բարդ «փականն» անում են այսպես.

Յերկու բռնակիրներից յուրաքանչյուրը բռնում է իր ձախ դաստակը իր աջ ձեռքով, իսկ ձախ ձեռքով ընկերոջ աջ դաստակը (նկար 14):

Հասարակ «փականը» բաղկացած է նրանից, վոր բռնակիրները պինդ բռնում են մեկը մյուսի դաստակից (մեկը աջ, մյուսը ձախ ձեռքից): Նրանք մյուս ազատ յերկու ձեռքերը դնում են մեկը մյուսի վրա (նկար 15):

ՊԱՏԳԱՐԱԿՆԵՐ ՅԵՎ ԻՆՁՊԵՍ ՆՐԱՆՑՈՎ ՈԳՏՎԵԼ

ԲԳԿԻ մատակարարման համար ընդունված պատգարակներն ունեն 221,5 սանտիմետր յերկարութիւն, 57 սմ լայնութիւն և մոտ

10 կիլոգրամ քաշ:

Պատգարակները

բաղկացած են յեր-

կու ձողից իրենց

բռնակներով և բը-

րեզնետե կտորից,

վորն ամրացված է

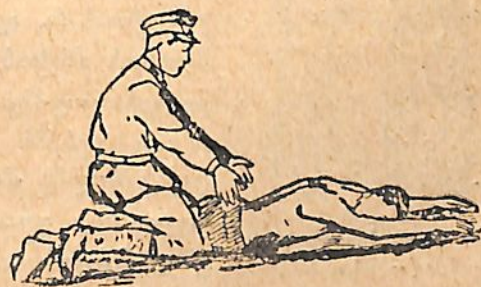
ձողերին: Ձողերն

իրար հետ ամրաց-

ված են բարակ հե-

ծաններով շարնիրների վրա, վորոնք թույլ են տալիս պատ-

գարակը ծալել ու բանալ: Ձողերին անշարժ ամրացված են

Նկար 13. Արհեստական շնչառութիւն ըստ Շեֆֆերի (ներշնչում):

լերկաթե 4 վոտ: Ծալած պատգարակներում բրեզենտե կտորը կլուծ ու կապած է լերկու կապիչներով: Պատգարակի բացումը կատարվում է հետևյալ կերպ. բաց են անում կապիչները, իրարից հեռացնում են պահանգներն ու «փականները»

Նկար 14. Բարդ «փական»

(պահանգների լերկու կեսերի միացման տեղը) և ամրացվում են վոտի սեղմումով (նկար 16):

Պատգարակի ծալումը կատարվում է հետևյալ կերպ. լերկու ձեռքով բռնում են պատգարակի գլխի կամ վոտների կողմի ծալքերի բռնակներին, պատգարակը բարձրացնում են մի վորոշ անկյան տակ, աջ վոտով սեղմում են պատգարակի հակառակ ծալքի «փականը», փականը բացվում է, պատգարակը բռնում են ձողերի մեջտեղից և ձախ ձեռքի վրա լուծ դարձնում են հակառակ դրուժյան (լեթե սկզբում պատգարակի գլխի կողմի ծալքը վերևումն է լեղել, ապա նոր դրուժյամբ այդ ծալքը կլինի ներքևում) և աջ վոտով բացում են լերկրորդ փականը. դրանից հետո

Նկար 15. Հասարակ «փական»

ձողերն իրար մոտեցվում են, բրեզենտե կտորը դուրս են քաշում ձողերի միջև լեղած արանքից, լավ կլուծում ու կապում են կապիչներով:

Այն դեպքերում լերբ պատգարակ չկա, դրա փոխարեն

կարելի է ոգտագործել դուռը, սանդուխքը, լաջն նստարանը: Կարելի է պատգարակի նման մի բան պատրաստել ձեռքի տակ լեղած նյութերից: Որինակ՝ լերկու ձողից ու լերկու պարկից կարելի է պատգարակ պատրաստել. այդ նույն նըպատակի համար կարելի է ոգտագործել ձողեր ու պարաններ, լերկու հրացան ու շինեղներ:

Նկար 16. Պատգարակներ

ՊՍՏԳԱՐԱԿԻ ՎՐԱ ԴՆԵԼՆ ՈՒ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Պատգարակային ողակը (սանիտարական պոստ) բաղկացած է չորս մարդուց, վորոնց հատկացվում են համարներ ըստ կարգի՝ 1, 2, 3 և 4: Առաջին համարը, նա ել ողակի հրամատարը (սանպոստի պետը) հակադադ և սանիտարի պալուսակ ունի: Յերկրորդ համարը մեկ հակադադ ունի իրեն համար և պահուսնի հակադադ փաստածի համար: Յերրորդ համարը հակադադ ունի—պատգարակն է տանում: Չորրորդ համարը հակադադ ունի: Պատգարակային ողակի (սանպոստի) կազմում գործելու ժամանակ, փոխադրության կարիք ունեցող փաստածին հայտարարելու դեպքում, լերրորդ և չորրորդ համարները, ողակի հրամատարի հրամանով բացում են պատգարակը, առաջին և լերկրորդ համարները փաստածին առաջին ոգնություն են ցուց տալիս և հետո առաջին համարի հրամանով լերկրորդ, լերրորդ և չորրորդ համարները կանդնում են փաստածի առողջ կողմին (լեթե փաստածը վիրավորված է ձախ ձեռքից, ապա համարները կանդնում են վը-

հասավածի աջ կողմին)։ Համարները դասավորվում են այսպես. լերկորդ համարը՝ փնասվածի գլխի մոտ, լերկորդ համարը՝ նրա մարմնի մեջտեղի մոտ, իսկ չորրորդը՝ վոտների մոտ (նկար 17 և 18)։

Առաջին համարի «վեցնել իրվանդին» հրամանով համարներն իջնում են մի ծնկի վրա և իրենց ձեռքերն անց են կացնում փնասվածի տակ։ Յերկորդ համարը պահում է փնասվածի ծոծրակի

Նկար 17. Վերավորին բարձրացնելը

նում են փնասվածին և ուղղվում են։ Առաջին համարը մոտեցնում է պատգարակը։ «Խփեցու» հրամանով փնասվածին իջեցնում են պատգարակի վրա։

Դրանից հետո «Համարներ, սեղերդ» հրամանով, լերկորդ և չորրորդ համարները կանգնում են պատգարակի բռնակների մոտ, մեկը մյուսի ծոծրակի դիմաց,

Նկար 18. Տեղափոխությունը պատգարակի ողակի կազմում

լերկորդ համարը—պատգարակի ձախ կողմին, իսկ առաջին համարը—պատգարակի աջ կողմին։ Բարձրացնել պահարակը, ֆայլով մարե» հրամանով համարները միաժամանակ բարձրացնում են պատգարակը և սկսում են շարժվել։

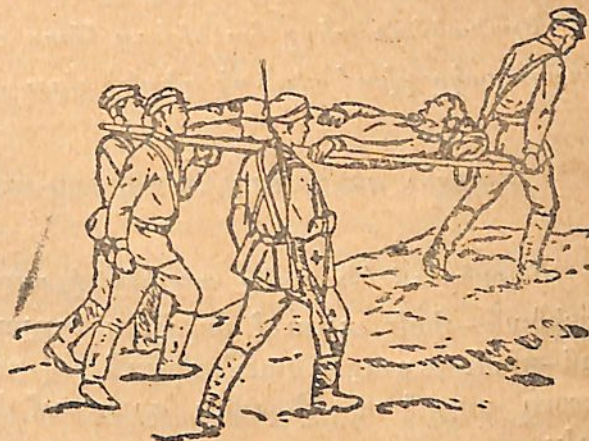
Պատգարակի ճոճումից խուսափելու համար, համարները

զնում են վոչ համաքալ։ Վնասվածին տեղափոխում են պատգարակով, վորպես կանոն, վոտները դեպի առաջ։

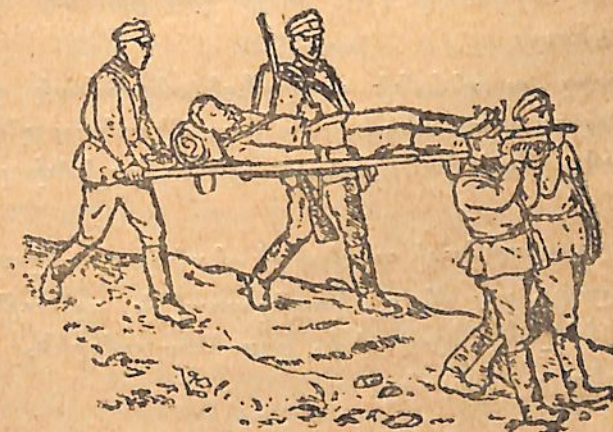
Սար կամ սանդուխք բարձրանալիս պատգարակը դարձնում են, գլուխը դեպի առաջ, ըստ վորում լետեի պատգարակիները պատգարակը զնում են իրենց ուսերի վրա, իսկ առջևինը պատգարակը տանում է ձգած ձեռքերով բռնած (նկար 19)։

Սարից (սանդուխքից) իջնելու ժամանակ առջևի պատգարակիները պատգարակը զնում են իրենց ուսերին, իսկ լետեինը պատգարակը տանում է ձգած ձեռքերով բռնած (նկար 20)։

Ներքևի ծայրանդամների վիրավորման ժամանակ, վրնասվածին պետք է սար բարձրացնել վոտները դեպի առաջ, իսկ սարից իջնելու ժամանակ—գլուխը դեպի առաջ։

Նկար 19. Սար բարձրանալը

Նկար 20. Սարից իջնելը

Փոսի, ցածր ցանկապատի վրայից պատգարակը պետք է անցկացնել հետևյալ կերպ. առաջին և յերրորդ համարները պատգարակն ընդունում են առջևի պատգարակից, վորն անցնում է արգելքի վրայից. դրանից հետո պատգարակը տալիս են նրան արգելքի վրայով: Առաջին և յերրորդ համարները անցնում են արգելքի վրայից և, իրենց վրա ընդունելով պատգարակի ծանրությունը, չեղան պատգարակին հնարավորություն են տալիս արգելքի վրայից անցնելու: Դրանից հետո համարները նորից զբաղվում են իրենց աեղերը:

Նշանակման տեղը հասնելուց հետո «իջեցու» հրամանով պատգարակը միաժամանակ գետնի վրա չե զբոլում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՅՐՎԱԾՔՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Տարբերում են յերեք աստիճանի ալրվածքներ. առաջին աստիճան—փոքր ուռուցք յեվ կարմրություն, յերկրորդ աստիճան—փոքր ուռուցք, կարմրություն յեվ բեփկների գոյացում, յերրորդ աստիճան—կեղանքի գոյացում յեվ հյուսվածքի մեռուկ:

Առաջին աստիճանի ալրվածքի ժամանակ առաջին ոգնություն թխան համար ալրվածքի վրա սողա յեն ցանում կամ սառը թրջոց են դնում:

Յերկրորդ աստիճանի ալրվածքի ժամանակ բշտիկները չբանալ, իսկ ալրված տեղի վրա թաց վիրակապ դնել, սողալի 10⁰/₁₀ լուծույթով կամ մանդանաթթու կալիոնի լուծույթով թրջած:

Յերրորդ աստիճանի ալրվածքի ժամանակ—փխսված տեղին ձեռք չաալ, ալ վերքը կապել առաջին ոգնություն ստեբիլ (հակաէնեփած) ծրարով և, ըստ հնարավորին, շուտ ուղարկել բժշկական կայանը:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅՐՏԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Տարբերում են ցրտատարություն յերեք աստիճան.

Առաջին աստիճան—մաշկի գունատություն և զգայունություն կորուստ:

Յերկրորդ աստիճան—մաշկի ուռուցք և բշտիկների գոյացում, և

Յերրորդ աստիճան—հյուսվածքների մեռուկ:

Առաջին աստիճանի ցրտատարությունի ժամանակ, ցրտահար յեղած տեղը պետք է տրորել ձուռնով մինչև կարմրելը և հետո վորեւ յուղ քսել:

Յերկրորդ աստիճանի ցրտատարության ժամանակ, ցրտահար յեղած տեղը ձուռնով տրորել, ջրով լվանալ, չորացնել և վազելին քսել, վորից հետո մաքուր վիրակապ դնել:

Յերրորդ աստիճանի ցրտատարության ժամանակ, վորքան հնարավոր է, փխսվածին շուտ հասցնել բժշկական կայանը:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔՈՎ ՎՆԱՍՎԱԾԻՆ

Ելեկտրական լարին դիպչելու ժամանակ, յեթե նրա միջով բարձր լարվածություն հոսանք է անցնում, ստացվում են մկանների կծկում (ջղաձգություն) և ալրվածքներ, հաճախ ալ մահով է վերջանում:

Առաջին ոգնություն: Անհրաժեշտ է անմիջապես հոսանքն անջատել կամ լարը կացնով կորել: Ոգնություն ցույց տվողը չպետք է մերկ ձեռքերով դիպչի փխսվածին, վոր բռնել է լարից, ալ պետք է հագնի ուտինե կամ բրդե չոր ձեռնոցներ և կրկնակոշիկներ, վորպեսզի ինքն ել չփխսվի ելեկտրական հոսանքից:

Լարից բաժանելուց հետո, փխսվածին ոգնություն և ցույց տրվում, նախած աչն փխսվածքին, վոր նրան հասցրել է ելեկտրական հոսանքը. գիտակցություն կորուստի ժամանակ—աբհատական շնչառություն պիտի կատարել. ալրվածքների ժամանակ—պետք է վարվել ալրվածքների ժամանակ առաջին ոգնություն կանոնների համաձայն

Խեղդվածից ամենից առաջ պետք է հանել հագուստը. բերանն ու քեթր մաքրել ավազից, տիզմից, հողից և փրփուրից ցուցամատով, փորը պիտի փաթաթել թանդիֆով կամ լաթով: Զուրը թոքերից ու ստամոքսից հեռացնելու համար, խեղդվածը, փորը դեպի ցած, դրվում է ոգնություն ցուց տվողի առաջ դուրս բերած ծնկի վրա, ըստ վորում վնասվածի մեջքին սեղմում են ձեռքերով (նկար 21), հետո խեղդվածին դնում են գետնի վրա (ավելի լավ է չոր փովածքի վրա) և սկսում են արհեստական շնչառություն կատարել: Միաժամանակ պետք է արբորել իրանն ու վոտները: Հանձնարարվում է նաև տաք ջրով լի շեշեր դնելը (զգուշաբար, փորպեսզի այրվածք չառաջանա):

Նկար 21. Զրի հեռացումը թոքերից ու ստամոքսից:

Ինքնուրույն շնչառության վերականգնելուց հետո՝ վնասվածին պետք է տեղափոխել բնակարան, անկողնում պառկեցնել, ծածկել վերմակներով, տաք թել, սուրճ խմացնել:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԵՐՄԱՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ԱՐԵՎԱՀԱՐՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Ձերմահարությունը տեղի չե ունենում մարմնի խիստ տաքացման հետևանքով: Ձերմահարության հասկանիչներն են՝ գունատ դեմք, բիբերի լայնացում, չոր և տաք մաշկ, թուլ ընկած մաքուր շնչառություն, ուշաթափություն և թուլ պուլս:

Արեվահարությունը տեղի չե ունենում գլխի վրա արեգակի ուղիղ ճառագայթների չերկարատև ներգործության ժամանակ: Արեվահարության հասկանիչներն են՝ դեմքի խիստ կարմրացում, քնափություն, թուլություն և ուշաթափություն:

Առաջին ոգնությունը ջերմահարության և արևահարու-

թյան ժամանակ ցույց է տրվում հետևյալ կերպ. վնասվածին անմիջապես պետք է տեղափոխել հով տեղ (ստվեր), հագուստը հանել, գլխին սառը թրջոցներ դնել: Յեթե վնասվածն ուշաթափ չի լեղել, սառը ջուր տալ խմելու: Յեթե նա ուշաթափ է լեղել պետք է սկսել արհեստական շնչառություն կատարել:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՇԱԳՆԱՅՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Ուռագնացությունը կոչվում է գլխակցության կորուստը, փոր առաջ է գալիս անախնակ վրա հասած ուղեղի սակավարյունության հետևանքով:

Ուռագնացություն առաջացնող պատճառներն են՝ արյունաքամությունը վիրավորման ժամանակ, արյունաթքություն, ներվալին ցնցում, ածխահոտ (շմու), վատ քամահարվող շենքում լերկար ժամանակ մնալը:

Ուռագնացության հասկանիչներն են՝ գլխակցության կորուստ, դեմքի գունատություն, թուլ շնչառություն, թուլ պուլս:

Առաջին ոգնությունը. հիվանդին պետք է պառկեցնել մեջքի վրա աչքակա, փոր նրա գլուխը մարմնից ցածր լինի: Այդ դեպքում լավ է հիվանդի վոտները բարձրացնել կամ նրանց տակը բարձր կամ հագուստ դնել: Պետք է հիվանդի ունիքն արձակել, գոտին բանալ: Բանալ ողանցքը (ամառը՝ պատուհանները) մաքուր ոգ ներս թողնելու համար: Հիվանդի կրծքին ու լերեսին սառը ջուր ցանել, տալ անուշադրի սպիրտ և հոտ քաշելու (բամբակը թրջում են անուշադրի սպիրտով և մոտեցնում են հիվանդի քթին): Խոր ուշագնացության ժամանակ արհեստական շնչառություն են կատարում: Հիվանդի ուշքի գալուց հետո, նրան տալիս են 15—20 վալերիանի կաթիլներ, մուգ թել կամ սուրճ:

ԱՌԱՋԻՆ ՈԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԸՆԿՆԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՊԱՅԻ ԺԱՄԱՆԱԿ

Նոպայի հասկանիչներն են. հանկարծակի ուշաթափություն, դեմքի կապտություն, ջրածգություններ, փրփուր բերանի մոտ:

Առաջին ոգնությունը. գգուշաբար պահել հիվանդի գլուխը ու ձեռքերը, վորպեսզի չդաձգուի ժամանակ նա գլուխն ու ձեռքերը չփնտրի և չվիրավորի: Պետք է հետևել, վոր հիվանդը լեզուն չկծի. դրա համար հիվանդի ներքևի ծնոտը դեպի առաջ են քաշում: Ոձիքը պետք է աղատել և գոտին բանալ: Պետք է սահմանափակվել միայն այդ միջոցներով: Նոպայի վերջանալուց հետո անհրաժեշտ է հիվանդին հանդիստ տալ:

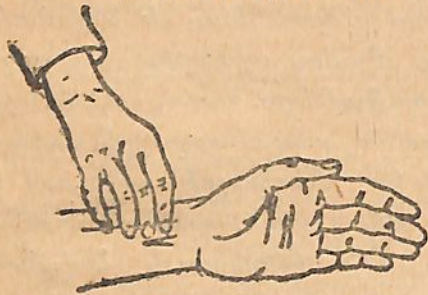
ԻՆՉՊԵՍ ԳՏՆԵԼ ՈՒ ՀԱՇՎԵԼ ՊՈՒԼՍԸ

Սիրտն աշխատում է հրոցներով: Սրտի լուրաքանչյուր հրոցի ժամանակ, սրտից արյան մի ալիք է դուրս գցվում դեպի արյունատար անոթները (զարկերակները):

Արյան հոսանքի այդ հրոցները շոշափվում են արյունատար խոշոր անոթների (զարկերակների) վրա և կոչվում են պուլս:

Պուլսով կարելի չէ գատել սրտի աշխատանքի մասին: Յեթե պուլսն արագ է, ուրեմն սիրտը հաճախակի չէ կծկվում: Յեթե պուլսը դանդաղ է, այդ նշանակում է, վոր սիրտը դանդաղ է աշխատում:

Պուլսը կարելի չէ գտնել քունքերի վրա, անրակների վրա, վզի վրա և մարմնի մյուս տեղերում:

Նկար 22. Պուլսի հետազոտումը:

Ամենից պարզ պուլսը շոշափվում է նախաբազուկի վրա դաստակի մոտ: Այստեղ զարկերակը չեքս է պակկած (վոչ խոր) և պուլսը հեշտ է շոշափվում: Այստեղ պուլսը գտնելու համար, բռնի մատը

նախաբազուկի ամպլին (ձեռքի ամբի կողմին համապատասխանող) մակերևույթի վրա (նկար 22):

Զպետք է մատներով ուժեղ սեղմել, վորովհետև այդ կարող է պուլսի դադարում առաջացնել:

Պուլսի զարկերի թիվը հաշվում են ժամացույցի վայրկյան ցույց տվող սլաքով:

Զափահոտ առողջ մարդու պուլսի զարկերի քանակը մեկ րոպեյում տատանվում է 70—80-ի միջև:

Զերմաստիճանի բարձրանալու ժամանակ պուլսն արագանում է: Սովորաբար ջերմաստիճանի բարձրացման լուրաքանչյուր աստիճանին համապատասխանում է պուլսի արագացումը 10—15 զարկով: Որինակ 38° ջերմաստիճանի ժամանակ, պուլսը սովորաբար մեկ րոպեյում 90—95 զարկ է տալիս:

Պուլսը լիքն է համարվում, չեթե նրա զարկերը պարզ շոշափելի չեն, և թույլ, չեթե նրա զարկերը հազիվ շոշափելի չեն:

Պուլսը կանոնավոր է համարվում, չեթե նրա զարկերը գնում են իրար չեռեկից հավասար ժամանակամիջոցում: Պուլսը անկանոն է համարվում, չեթե նրա զարկերի միջև անհավասար ժամանակամիջոցներ են անցնում:

ՀԻՎԱՆԴԻ ԶԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ ԶԱՓՈՒՄԸ

Առողջ մարդու մարմնի ջերմաստիճանը հաստատուն է և հավասար է 36—37 աստիճանի ըստ Յելսինսկի:

Մարմնի ջերմաստիճանի 37 աստիճանից, ավելի բարձրացումը վկայում է հիվանդացման մասին:

Մարմնի ջերմաստիճանը չափում են ջերմաչափի ոգնուլով:

Զերմաչափը բաղկացած է սնդիկով լի ապակե պահամանից, վորի մեջ մտնում է բարակ անցք ունեցող ապակե խողովակը. սրա միջով շարժվում է սնդիկի սուխակը: Խողովակին չեռեկի կողմից ամրացված է մի սանդղակ՝ աստիճանի մեկ տասերորդ մասին հավասար բաժանումներով, 35-ից մին-

չև 42 աստիճանը: Ամբողջ ջերմաչափը ապակե պատյանի մեջ է դրած:

Ջերմաստիճանը հաշվում են սնդիկի սյունակի կանգնելու բարձրություն համեմատ:

Ջերմաստիճանը չափելուց առաջ, ջերմաչափը թափ են տալիս, վորպեսզի սնդիկի սյունակն իջեցվի մինչև 35 աստիճանը: Ջերմաչափը պետք է զրուշաբար թափ տալ, վորպեսզի ջերմաչափը չջարդվի: Սովորաբար ջերմաստիճանի չափումը կատարում են կոնստատի փոսում:

Ջերմաչափը գնելուց առաջ, անհրաժեշտ է կոնստատելը սրբել, չորացնել, վորովհետև թաց մաշկը պակասեցնում է ջերմաչափի ցուցմունքը: Ջերմաչափի պահամանը պետք է տեղավորվի կոնստատի փոսում, իսկ հիվանդը պետք է ձեռքը սեղմի կրծքին, վորպեսզի ջերմաչափը կիպ սեղմված լինի մարմնին: Ջերմաչափն ալգալիսի դրություն մեջ պիտի գտնվի առնվազն 10 րոպե. դրանից հետո ջերմաչափը հանում են, և ջերմաստիճանը հաշվում են սանդղակով, սնդիկի սուլյակի կանգնելու բարձրության համապատասխան:

Ի՞նչ է ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱՆՈՒԶՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ժամանակակից պատերազմը տեղի չե ունենում մշտապես փոփոխվող պարագայում: Զորքերը տեղավորված թյուններ են կատարում, հանգստի չեն տեղավորվում զանազան շրջաններում տարբեր կլիմայով, գետնի տարբեր պայմաններով, բընականության տարբեր սանիտարական վիճակով:

Այդ բոլոր պայմանները գետնի ալա կամ ալն կողմը ազդում են զորքերի առողջության վրա, ճահճալին շրջանները կարող են զորքերում մալարիալի բռնկում տալ, խմելու վատորակ ջուրը կարող է զորքերում առաջացնել աղետալի սալին հիվանդությունների զարգացում: Բնակչության մեջ լեղած բժավոր, վերադարձ և վորովանալին տիֆի առկայությունը կարող է զարկ տալ զորքերում այդ հիվանդությունների տարածմանը,

Զորքերը վերևում թված բացասական ազդեցություններ

երից պահպանելու համար, զորքերի սանիտարական ծառայությունը պարտավոր է անընդհատ ստույգ տեղեկություններ հավաքել զորքերի տեղավորվելու և հանգստի տեղավորվելու շրջանի սանիտարական վիճակի մասին, այսինքն անընդհատ սանիտարական հետախուզություն կատարել:

Սանիտարական հետախուզությունը— դա անընդհատ, ժամանակին ստույգ տեղեկությունների հավաքումն է այս կամ այն օրանի սանիտարական վիճակի մասին:

Սանիտարական հետախուզության խնդիրների մեջ են մտնում.

1) Զրամատակարարման աղբյուրների (գետերի, լճերի, ջրհորների և այլն) հետազոտումը:

2) Բնակչության մեջ լեղած հիվանդություններին ծանոթանալը:

3) Զորքերի բանակավորման շրջանում մալարիական մոծակների առկայության կամ բացակայության վորոշումը:

4) Տեղական բաղնիքներին, լվացքարաններին ծանոթանալը և զորքերի կարիքների համար դրանց ոգտագործման հնարավորությունը սահմանելը:

5) Հաղորդակցության ալն լերկաթուղալին ու ջրալին ճանապարհներին, նուշնալես և խճուղիների և գետնուղիների ուսումնասիրումը, վորոնցով լենթադրվում է վիրավորներին ու հիվանդներին դուրս տանել զորական շրջանից գետնի թիկունք, և վճրքան են պիտանի շենքերը բուժհիմնարկներ և բժշկական ոգնություն կալաններ բանալու համար:

ՀԱԿՈՂԱՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏԱՄԲ ՍԱՆԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄՊԼԵԲՍ

ԻՊՐԻՏ

Իպրիտը կալուն թունավորող նյութ է: Իպրիտը կալուն է կոչվում նրա համար, վոր ալդ նյութը լերկալ բամանակ պահպանում է իր թունավորությունը գետնի մեջ, ջրում և դանաղան առարկաների վրա:

Իսլամը լուրջորեն հեղուկ է մանանեխի կամ սխտորի սուր հոտով: Իսլամը գործադրվում է արկերում կամ ցանոդ (շաղ տվող) հատուկ ապարատներում: Իսլամը վնասում է մաշկը, աչքերը, շնչառության ուղիները, թոքերը, ստամոքսը:

Իսլամով ամենից շատ արագ վնասվում են մաշկի բարակ մասերը՝ մատների արանքները, արմուկները ծալելու տեղերը, կոնատակները, ձեռքի ամբերը, աճուկները, ծնկատակի փոսերը:

Իսլամը, մաշկի վրա ընկնելով, քաղցալում է այն վոշ միանգամից, ալլ դանդաղորեն է ներգործում: Մաշկի վրա ընկնելուց 6—8—12 ժամ անցնելուց հետո, իսլամը կարմրություն է առաջացնում. ելի մի քանի ժամ անցնելուց հետո մաշկի վնասված տեղում բշտիկներ են դուրսնում, վորոնք պատվում են, և նրանց տակ լերկար ժամանակ չառողջացող վերք է գոյանում:

Իսլամը աչքերի վրա ընկնելու դեպքում, 4—6 ժամից հետո աչքերում առաջանում է ցավ, աչքերի կարմրություն, արցունքահոսություն, կոպերն ուռչում են, և ծանր դեպքերում վնասվածք կարող է կուրանալ:

Իսլամն ուղում գործընթանում է: Իսլամի գործընթանը, շնչառության ուղիները և թոքերն ընկնելով, առաջացնում են հազ, շնչարգելություն, ձայնի կորուստ: 2—3 օրվա ընթացքում իսլամի գործընթանի ազդեցության տակ կարող է առաջանալ թոքերի ծանր բորբոքում:

Իսլամով վարակված ջրի կամ ուտեստի մթերքների հետ լեթե իսլամն ընկնում է ստամոքսը, ապա նա առաջացնում է փսխում, լուծ և շատ ծանր ընդհանուր թունավորում:

ԱՌԱՋԻՆ ՈՐԵՆՈՒԹՅՈՒՆ ԻՊՐԻՏՈՎ ՎՆԱՍՎԱԾՆԵՐԻՆ

Իսլամով թունավորվածին պետք է հակադադ հազցնել և հեռացնել թունավորված վայրից լվացման կայանը:

Լվացման կայանում վնասվածից հանում են հագուստը, սպիտակեղենը և վոտնամանը, վորոնք պետք է հանձնել դազահանման համար:

Մարդու մաշկի վրա իսլամի առանձին կաթիլների ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է այդ կաթիլներն անմիջապես հեռացնել: Այդ գործադար է կատարվում խոնավածուծ բամբակի կամ թանդիֆի կտորի միջոցով, ավելի լավ է փայտիկի վրա փաթաթած, ըստ վորում իսլամի կաթիլը վերցվում է այնպես, ինչպես թանաքի կաթիլը թղթի վրայից, և վոշ մի դեպքում չպետք է քսել, տարածել այն: Վարակված բամբակը պետք է այրել: Իսլամի կաթիլը հեռացնելուց հետո, մաշկի այդ մասը սրբում են բամբակի մի քանի կտորներով, վորոնք ներծծված պիտի լինեն բենզինով կամ կերասինով, 5—10 րոպեյի ընթացքում:

Ամբողջ մարմնի վրա իսլամի ցալքուններ ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է ամբողջ մարմինը լվանալ տաք ջրով և սապոնով: Իսլամով վնասվածին առաջին ոգնություն ցույց տվող անձնավորությունները նույնպես պետք է լվացվեն լվացման կայանում, և, յեթե նրանք աշխատեք են առանց հակաիսլամային հագուստ հագնելու, ապա նրանց հագուստը, սպիտակեղենը և վոտնամանը նույնպես պետք է հանձնել դազահանման համար:

ՀԵՂՁՈՒՑԻՉ ԹՈՒՆԱՎՈՐՈՂ ՆՅՈՒԹԵՐ (Թ Ն)

Այս խմբակին պատկանում են բոլոր յեվ ժողովրդը:

Այդ նյութերը վնասում են գլխավորապես շնչառության ուղիներն ու թոքերը:

Վնասման հասկանիլներն են. հազ, ցավ կրծքում, շնչարգելություն, քթի և շուրթերի կապուկություն, ընդհանուր թունություն: Ծանր դեպքերում թունավորումը մահով է վերջանում թոքերի այտուցից:

Առաջին ոգնությունը. վնասվածին պետք է հակադադ հազցնել և պազադակի վրա անմիջապես դուրս հանել վարակված ոճախից մաքուր ոգ կամ բժշկական կայան (յեթե այդ մոտիկ է գտնվում):

Վարակված ոճախից վնասվածին դուրս հանելուց հետո, նրանից հանում են հակադադը: Պետք է տալ տաք խմելիք (թեյ,

սուրձ), լվանալ, տաք փաթաթել, թթվածին տալ թթվածնային բարձից: Կոկորդը պետք է վողողել և աչքերը լվանալ սողային լուծույթով: Արհեստական շնչառություն կատարել չի կարելի:

ԱՐՏԱՍՎԱՐԵՐ ԹՆ

Արտավարեր ԹՆ-ին պատկանում է փութայիլերին:

Քլորպիլերինը փոքր քանակությամբ փնտսում է աչքերը, առաջացնելով այրուցք և ծակոց աչքերում, աչքերի կարմրություն և առատ արցունքահոսություն: Մեծ քանակությամբ քլորպիլերինը, բացի աչքերից, փնտսում է նաև շնչառության ուղիները և թոքերը, հազ և հեղձանք առաջացնելով:

Առաջին ոգնությունը, քլորպիլերինից (և այլ արտավարեր ԹՆ-ից) փնտսվածին պետք է հակազդադ հազցնել և թունավորված վալրից հեռացնել դեպի մաքուր ոդ կամ առաջին ոգնության կայանը:

Աչքերը լվանում են սողայի 2% լուծույթով:

ՓՈՇՏԱՑՆՈՂ ԹՆ

ԹՆ-ի այդ խմբակին պատկանում են այն նյութերը, վորոնք մկնդեղ են պարունակում, Փոշտացնող ԹՆ գործադրվում են թունավոր ծխի ձևով:

Փոքր քանակությամբ փոշտացնող ԹՆ առաջացնում են քթի և վերին շնչառության ուղիների զրգուում. փոշտոց և հազ է առաջանում: Մեծ քանակությամբ այդ նյութերն ընդհանուր թունավորում են առաջացնում, լերեան են գալիս փսխում խիստ գլխացավ և ընդհանուր թուլություն:

Առաջին ոգնությունը. փնտսվածին պետք է հակազդադ հազցնել և հեռացնել թունավորված վալրից դեպի մաքուր ոդ կամ առաջին ոգնության կայանը:

Բերանն ու քիթը պետք է վողողել սողայի կամ բորաթրթվի 2% լուծույթով:

Ընդհանուր թունավորման դեպքում, հիվանդանոց ուղարկել:

ՀԱՆՐԱԹՈՒՆԱՎՈՐ ԹՆ

Այդ խմբակին պատկանում են կապսարբուն լեվ ռնդա-գալը (բնածխական թթվուկ):

Կապսարբից վնասվելու հասկանիւններն են. ուշագնացություն, շնչարգելություն և ամբողջ մարմնի ջղաճգություն:

Շնդադադից վնասվելու հասկանիւններն են, գլխացավ, փսխում, գիտակցության պղտորում, քթի և շուրթերի կապտություն:

Առաջին ոգնությունը կապսարբով բուժավորման դեպքում, արհեստական շնչառություն և, վորքան հնարավոր է, շուտ հասցնել բուժհիմնարկը:

Շնդադադով բուժավորման դեպքում. թթվածին տալ թթվածնային բարձից և արհեստական շնչառություն կատարել:

ԻՆՉՊԵՍ Ե ԿԱՌՈՒՑՎԱԾ TTC ՀԱԿԱԳԱԶԸ

TTC հակազդադ բաղկացած է (նկար 23).

1) Կուրակ—դիմակից, վոր պատրաստած է ռետինից, բետադե շրջանակների մեջ դրած ակնոցներով. մատանման հավելված, վոր ծառայում է քրտնած ակնոցները սրբելու համար (1, 2, 3).

2) Նախախոյակ—լեռյակից, վոր ծառայում է կորդակ դիմակը ծալքավոր խողովակի հետ միացնելու համար (4).

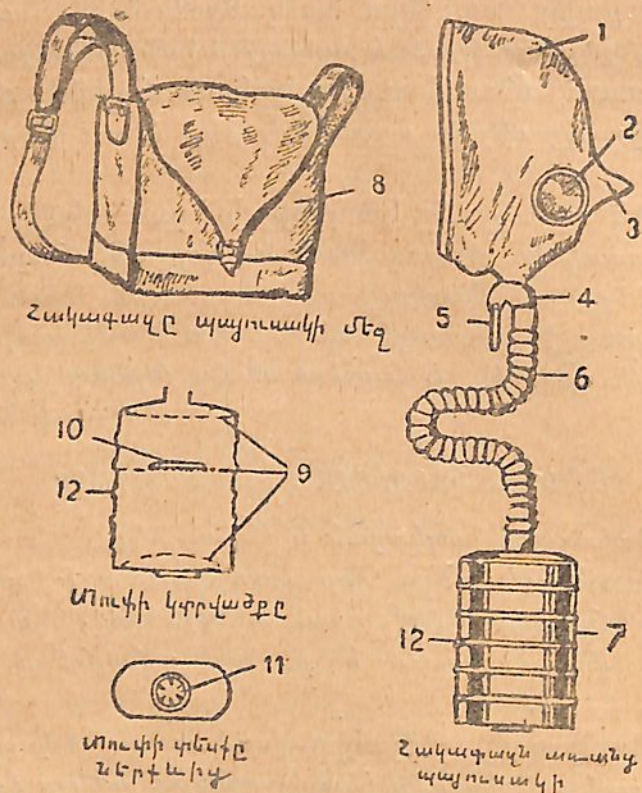
3) Արտաշնչման կլապանից, բարակ ռետինից մետաղե պահպանիչ շրջանակում (5).

4) Ծալքավոր խողովակից—ռետինից պատրաստած գործած ծածկոցով, վոր ծառայում է հակազդադին տուփը նախափողակ—լեռյակի հետ միացնելու համար (6).

5) Հակազդադային տուփից—տուփի հատակում կա արտաշնչման կլապան և խցան, տուփը վերևի մասում բերան ունի, վորին ամրացված է ծալքավոր խողովակը: Տուփի ներսում տեղավորվում է ակտիվացրած ածուխը, զսպանակը, վոր սեղմում է ածուխը, քամիչ հատուկ բամբակից՝ ծխերի և

մառախուղներով թն-ի դեմ, քիմիական կլանիչ (հատուկ հատիկներ) և զրոշմած կամարածև ցանց (7)։

6) Բրեզենտե պաշուսակից, վոր բաղկացած է լեզվու բաժանմունքից՝ մեկը հակազագային տուփի և մյուսը կորդա-

Նկար 23.

կի ու ծալքավոր խողովակի համար, բաժանմունքների միջև լեզած միջադատից, կնոպկաներով ամրացվող կափուլից և քղից (8)։

ՀԱԿԱԳԱՅԸ ԿՐԵՆՈՒ ՅԵՎ ՀԱԳՆԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Հակազագն ստանալու ժամանակ անհրաժեշտ է հանել տուփի հատակի բացվածքը ծածկող խցանը։

Քիմիական հարձակման վտանգի բացակայության դեպ-

քում, հակազագը կրում են յերթային զրուծյամբ— ձախ կո՛ղ- քի վրա՝ քաշիկը աջ ուսի վրայով անցկացրած։

Քիմիական հարձակման վտանգ լեզած ժամանակ, հակա- զագը փոխադրում են պաշտոս զրուծյան՝ պաշտոսակի կա- փուլը բացում են, պաշտոսակը քղով ամրացնում են մարմնի վրա։

Հակազագը հագնում են հետևյալ կերպ.

- 1) Շնչառությունը պահում են։
- 2) Ձեռքերը բոլորովին ազատում են վորևե առարկայից։
- 3) Աջ ձեռքը մտցնում է հակազագի պաշտոսակի մեջ, աջ ձեռքի ափը դնում են նախափողակի վրա և դիմակը մատնե- րով բռնած հանում են պաշտոսակից։
- 4) Դիմակը բռնում են կզակային մասի հաստացրած լեզ- րից—բուծ մատներով դրսից, իսկ մնացած մատներով ներ- սից։

Նկար 24. Ինչպես պետք է հակազագը հագնել

5) Դիմակը մոտեցնում են դեմքին, կզակը դուրս են ցցում դեպի առաջ, դնում են դիմակի մեջ, և մատները շար- ժեղով դիմակի լեզրերով ներքևից դեպի վեր, գլխարկը քիչ

բարձրացնում են բութ և ցուցամատերով և դիմակը ձգում հագցնում են գլխին:

6) Արտաշնչում են կատարում և սկսում են հավասարաչափ շունչ քաշել:

7) Մատանման հավելվածով ակնոցները սրբում են ներսի կողմից (նկար 24):

ՀԱԿԱԳԱՋԸ ՀԱՆՆԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

1) Ձեռքերն ամբողջովին ազատ պետք է լինեն:

2) Գլխարկը քիչ բարձրացնում են աջ ձեռքով:

3) Ձախ ձեռքի բութ մատը մտցնում են դիմակի տակ, ձախ ականջի լետևից, և տանում են ներքևից դեպի վեր: Դիմակը զգուշաբար հանում են (նկար 25):

Նկար 25. Ինչպես հակազգը հանել:

պես դնում են պալուսակի մեջ և պալուսակի կափույրը կոճկում են կնոպեկաների միջոցով:

ԻՆՉՊԵՍ ՈՒՏՎԵԼ ԱՆՍԱՐՔ ՀԱԿԱԳԱՋԻՑ

Հակազգադի անսարքութունները հայտաբերելու համար, անհրաժեշտ է խնամքով զննել այն:

Հակազգադի անսարքութուններին պատկանում են,

1) Կորդակի պատռվածքները:

2) Ակնոցների ամբողջության խախտումը:

3) Ծալքավոր խողովակի պատռվածքները:

4) Տուփի ջարդվածքը:

Յեթե կորդակը փոքր պատռվածքներ ունի այն տեղերում, վորտեղ կիպ կաշնում է գլխին ու դեմքին, կարելի չէ կորդակի պատռված տեղը կիպ սեղմել ձեռքի ափով:

Իսկ չեթե կորդակը շատ է պատռված կամ չեթե փասված են ակնոցները, պետք է շունչը պահել, աչքերը ծածկել, կորդակը հանել, բերանի մեջ առնել լետակի բերանը, միևնույն ժամանակ քիթը պետք է սեղմել:

Ծալքավոր խողովակի պատռվելու դեպքում, խողովակը պետք է պոկել պատռված տեղից, բերանը վերցնել ծալքավոր խողովակի այն մասը, վոր միացված է հակազգադի տուփի բերանի հետ, արտաշնչման կլապանը հանել, աչքերը ծածկել, քիթը սեղմել:

Տուփը ջարդվելու դեպքում, ջարդված տեղը կարելի չէ ծածկել հողով, հացի փափուկ մասով, կավով և դրանց վրայից ձեռքի ափով լավ սեղմել:

ԲՆԱԿԵԼԻ ՇԵՆՔԵՐԻ ՀԱՐՄԱՐԵՑՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱՎՈՐ ԳԱՋԱՊԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Թունավորող նյութերից մարդկանց ժամանակավորապես ապահովելու համար, վորպես ապաստարան կարելի չէ հարմարեցնել բնակելի շենքի սենյակը: Գաղապատանի համար ընտրվող սենյակը պետք է ունենա ամուր պատեր, հատակ ու առաստաղ և, վորքան հնարավոր է, քիչ պատուհաններ ու դռներ ունենա: Վորքան հնարավոր է, լավ խժժում են հատակը, առաստաղը, պատերը, քամահարիչները (վենտիլատորները), վառարանները, պատուհանները, դռները և ծածկում են բոլոր հայտաբերած ճեղքերը:

Վառարանների դռները կափարիչները, քամահարիչների ցանցերը փակցվում են խիտ թղթով: Հատակում և առաստա-

դում չեղած ճեղքերը խնամքով ծածկում են: Պատուհանները ապակիներին թուղթ են փակցնում:

Ողաքիմիական հարձակման ժամանակ դռներն ու պատուհանները ծածկում են վերմակներով և դադարեցնում են վառարաններն ու պլիտաները վառելը:

Անհրաժեշտ է ջրի և ավազի պաշար պատրաստել և առաջին ոգնության դեղատուփ ունենալ:

ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

ԽՈՐԱՆԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆ

Տոթալին և նեղ սենյակները վնասակար կերպով են ազդում դրանց մեջ ապրող մարդկանց առողջության և աշխատունակության վրա: Շենքի մեջ վորջան ավելի շատ ող է հասնում մեկ մարդուն, այնքան ավելի դանդաղ է փչանում ողն այդ շենքի մեջ: Ողի ծավալը շենքերում չափում են խորանարդ մետրերով:

Շենքերի միջի ողի ծավալը, խորանարդ մետրերով արտահայտած, կոչվում է խորանարդություն (կուպատուրա):

Սենյակի խորանարդությունը վորոշելու համար, պետք է վորոշել նրա չերկարությունը լայնությունը և բարձրությունը, և այդ մեծություններն իրարով բազմապատկել:

Որինակ, չերկարությունը 6 մետր է, լայնությունը—4 մետր, բարձրությունը—3 մետր: Այդպիսի սենյակի խորանարդությունը $= 6 \times 4 \times 3 = 72$ խորանարդ մետրի: 3,5 մետրից ավելի բարձրությունը հաշվի չի առնվում:

Բնակելի տարածության անհրաժեշտ նորման մեկ մարդու համար հավասար է 8 քառակուսի մետրի: Այն պարմանով, վոր սենյակի բարձրությունը 3 մետրից ավելի չինի:

ԽՍՀՄ շինարարության միասնական նորմաները պահանջում են սենյակի տարածություն 1 մարդու համար 10 քառակուսի մետր, իսկ սենյակի բարձրությունը 2,8 մետր է:

Կարմիր բանակում 1 մարդու համար խորանարդությունը քնելու սենյակներում ընդունված է 13,6 մետր, հիվանդների ընդունարանների հիվանդասրահներում—29,13 խոր. մետր:

ՀՈՎԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հովահարություն (վենիլյացիա) կոչվում է սենյակից փչացած ողի հեռացումը յեվ դրա փոխարինումը դրսի մաքուր ողով:

Բնակելի շենքերում ողը փչանում է մարդկանց շնչառությունից, մարմնի և հագուստի մակերևույթի վրա տեղի ունեցող գոլորշիացումներից, սպիտակեղենը լվանալու և չորացնելու հետևանքով, կերասինի լամպերից, պրիմուսներից և այլն:

Հովահարությունը լինում է բնական և արհեստական:

Բնական հովահարության ժամանակ դրսի մաքուր ողը մտնում է շենքի ներսը պատերի միջով, պատերի, դռների և պատուհանների մեջ չեղած ճեղքերի ու ճաքերի միջով, նույնպես և պատուհանների, ողանցքների և ֆրամուզաների միջով:

Արհեստական հովահարությունը տեղի չե ունենում վառարանների ոգնությամբ (վառելու ժամանակ) և հատուկ հովահարիչների (վենտիլատորների) ոգնությամբ:

Ողանցքների բանալը սովորաբար 5-10 բուլետով բավական չէ: Ողանցքը պետք է բանալ ավելի չերկար ժամանակ, նայած շենքի ծավալին, նրա բնակիչների քանակին և դրսի ողի ջերմաստիճանին: Վորջան ավելի մեծ է սենյակը, վորջան ավելի շատ մարդ է ապրում այդ սենյակում և վորջան ավելի բարձր է դրսի ողի ջերմաստիճանը, այնքան ավելի հաճախ պիտի բանալ ողանցքները և այնքան ավելի չերկար ժամանակ ողանցքները պիտի բաց մնան:

Շենքի լավ հովահարում է ստացվում վառարանների այն կափուլների միջոցով, վորոնցով ծածկվում են վառարանների ձխներույղները:

Վառարանը վառելուց և փայտի այրվելուց հետո ծխնե-

լույզը ծածկում են, իսկ կափուլը՝ դռնակը թողնում են բաց։ Ողի ուժեղ հոսանք է ստացվում սենյակի ներսից դեպի ծխնելույզի ներսը։

Հանրակացարաններում և բարակներում (տաղավարներում) ողանցքները պետք է բանալ մարդկանց բացակայություն ժամանակ, որական առնվազն չերկու անգամ (առավոտը և լերեկոյան, ամեն անգամ առնվազն մեկ ժամով)։

ՏԱՔԱՅՈՒՄ

Բնակելի շենքերի համար նորմալ ջերմաստիճանն է՝ $\Delta p - 18^{\circ}$ ըստ Ցելսիուսի (այսինքն 18 աստիճան տաքություն ըստ Ցելսիուսի)։ Աշխատելու սենյակներում ջերմաստիճանն ավելի ցածր պիտի լինի։

Գոյություն ունեն շենքերի տեղական և կենտրոնական տաքացում։ Տեղական տաքացման անոթներին (պրիբորներին) են պատկանում՝ հողանդական վառարանները, ուսերմարկյան վառարանները յեվ փոխադրելի ժամանակավոր վառարանները։

Հողանդական վառարանները դանդաղ են տաքանում, բայց տաքությունը լերկար ժամանակ են պահպանում և հավասարաչափ ջերմաստիճան են տալիս շենքի ներսում։

Ուսերմարկյան վառարանները կառուցվում են աղյուսից, գլանակերպ ձև ունեն և դրսից ծածկվում են լերկաթով։

Ուտերմարկյան վառարաններն ավելի արագ են տաքանում, քան հողանդականները և նույնպես լերկար ժամանակ են պահպանում տաքությունը։

Փոխադրելի ժամանակավոր վառարանները քիչ են պիտանի բնակելի սենյակների տաքացման համար, վորովհետև դրանք շուտ են սառչում, սենյակի հավասարաչափ ջերմաստիճան չեն տալիս, դրանց պատերի վրայի փոշին այրվում է, առողջության համար վնասակար գազեր գոյացնելով։

Տեղական տաքացման բոլոր տեսակների ժամանակ տաքացնող անոթների խնամք եպահանջվում։ Հատկապես կարև-

որ է ծխնելույզները ժամանակին ծածկելը ածխահոտը (շմուլը) կանխելու համար։

Կենտրոնական սափացումը լինում է՝ ողային, ջրային ու շոգե- ջրային և շոգետաքացում։

Կենտրոնական տաքացումը մի շարք հարմարություններ ունի. այդ ազատում է փայտ բերելուց, սենյակների կեղտավելուց և ածխահոտ չի տալիս։

Կենտրոնական տաքացման ամենալավ տեսակը ջրայինն է, բայց այդ ուշադիր խնամք է պահանջում, վորովհետև խողովակներում ջուրը սառչելու դեպքում խողովակները տրաքում են։

ԼՈՒՍԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բնակելի և աշխատանքային շենքերի լուսավորությունը մեծ ազդեցություն է գործում առողջության և աշխատունակության վրա։ Մեզանից յուրաքանչյուրը գիտի արիություն աչն զգացմունքը, վոր մենք զգում ենք արևով առատորեն լուսավորված սենյակում։ Մութ բնակարաններում տարածվում են այնպիսի հիվանդություններ, ինչպիսիք են՝ լերեխաների բախտը (վոդնաշարատապը), թոքախտը, ընդհանուր սակավարյունություն և այլն։

Լուսավորությունը լինում է բնական (արևային) և արհեստական (լուսավորման անոթների ոգնություն)։

Ամենից շատ լույս են ունենում այն տները, վորոնց պատուհանները դարձված են դեպի հարավ-արևելք և հարավ-տրևուտք և արևի կողմից դրանց չեն խանգարում բարձր շենքերը։

Բնակելի շենքի բնական լուսավորությունը կախված է նաև պատուհանների քանակից և յուրաքանչյուր պատուհանի մակերեսի մեծությունից։ Վորքան ավելի շատ են պատուհանները և վորքան ավելի մեծ է յուրաքանչյուր պատուհանի մակերեսը, այնքան ավելի շատ լույս է մտնում շենքի ներսը։

Սենյակի բնական լուսավորման մեծությունը վորոշվում

ե ացն հարաբերությամբ, վոր գոյութիւն ունի պատուհանների ապակով ծածկած մակերեսի և հատակի մակերեսի միջև: Բնակելի սենյակների բնական լավ լուսավորության համար այդ հարաբերութիւնը պետք է լինի 1:10, այսինքն պատուհանների ապակով ծածկած մակերեսը պետք է պակաս լինի հատակի մակերեսից տասն անգամից վոչ ավելի: Դասաբանային սենյակների համար այդ հարաբերութիւնը պետք է լինի 1:5:

Շատ կարևոր է պատուհանների ապակիները բացարձակորեն մաքուր պահել: Բացի այդ, սենյակի բնական լուսավորության համար նշանակութիւն ունի պատերի և առաստաղի գունավորումը: Սպիտակ գույնի ժամանակ լուսավորութիւնն ավելի ուժեղ է լինում:

Արհեստական լուսավորության աղբյուրներին պատկանում են՝ մոմերը, կերասինի լուսավորութիւնը, գազային լուսավորութիւնը և էլեկտրական լուսավորութիւնը:

Մոմերը թույլ լույս են տալիս և փչացնում են սենյակի ոդը:

Կերասինի լուսավորութիւնը փչացնում է ոդը մրով, տաքացնում է սենյակը, վտանգավոր է հրդեհի տեսակետից և սակավազոր է մեծ սենյակներ լուսավորելու համար:

Գազային լուսավորութիւնը վառ լույս է տալիս, բացց այդ թունավորման և պայթման վտանգ է պարունակում իր մեջ:

Ամենահարմարը էլեկտրական լուսավորութիւնն է, այդ հավասար լույս է տալիս և ոդը չի փչացնում:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՅԵՎ ԲՆԱԿԵԼԻ ՍԵՆՅԱԿՆԵՐԻ ՄԱԲՐՈՒՄԸ

Աշխատանքային և բնակելի սենյակներն ամեն ոք պետք է մաքրել, հատակները սրբելով փայտի թաց թեփով կամ թաց լաթերով:

Առնվազն 5—6 օրը մեկ անգամ անհրաժեշտ է հատակները լվանալ բոլոր սենյակներում:

Աշխատանքային սենյակներում անհրաժեշտ է ամեն օր

թաց լաթերով փոշին հեռացնել կահավորման առարկաներից, գազգայաններից, կահարասիքից և այլն:

Առնվազն ամիսը մեկ անգամ անհրաժեշտ է փոշին սրբել պատերից ու առաստաղից:

Աշխատանքային և բնակելի սենյակներում չի կարելի թույլ տալ, վոր ծխախոտի ավելցուկները հատակին դրնան: Չի կարելի թքել հատակին:

Աշխատանքային և բնակելի սենյակները մաքրելու ժամանակ, պետք է քամահարել այդ սենյակները:

ԶՈՒԳԱՐԱՆՆԵՐԸ ՄԱԲՐՈՒՄ ՊԱՀԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Մարդու կղկղանքը կարող է պարունակել վարակիչ հիվանդութիւնների՝ վորովայնային տիֆի, պարատիֆի, արենալուծուի և այլոց մանրէներ (միկրոբներ):

Մարդու մեզը թունավոր նյութ է պարունակում, բացի այդ մեզում կարող են լինել նաև գոնորեայի (սուսանակի) գրգռիչներ:

Ուտի մեզն ու կղկղանքն անհրաժեշտ է հեռացնել: Դրա համար կառուցվում են արտաքնոցներ—զուգարաններ:

Զուգարանները պետք է տաքացված լինեն և լավ քամահարվեն: Յանկալի չե զուգարանների հատակը բետոնից կամ ցեմենտից լինել: Զուգարանի ծակերն ավելի լավ է ուղկալի հատակի վրա շինել: Յեթե զուգարանները փայտից են կառուցված, անհրաժեշտ է ձյութել հատակը, ծակերը, միզելու հարմարանքները, պատերի ներքևի մասը:

Անհրաժեշտ է զուգարաններում պահպանել սանիտարիայի հետևյալ պահանջները.

1. Զուգարանի դռները լավ ծածկել:
2. Զուգարաններում որինակելի մաքրութիւն պահպանել:
3. Չկեղտոտել ծակերը, միզելու հարմարանքները և հատակը:
4. Միզելու հարմարանքները ժամանակ-առ-ժամանակ լվանալ տաք ջրով:

5. Կանոնավոր հովհարության համար գուգարաններում շերմատիճանը պահպանել 1—2 աստիճան ավելի բարձր, քան բնակելի սենյակներում:

Ձուգարանները վարակազերծ անելու համար գործադրվում է կարբոլյան թթվի 40/10 լուծույթ, քլորակրի լուծույթ կամ կրակաթ:

Կրակաթ պատրաստելու համար լուծում են նոր մարած կրի մի մասը ջրի յերկու մասում:

Կարբոլակաթ պատրաստելու համար վերցնում են 40 գրամ մաքրած կարբոլյան թթու և 1.000 գրամ ջուր:

ՍՆՈՒՆԴԻ ԱՌՈՂՁԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

Մարդու կերակուրը վորոշ քիմիական բաղադրություն պիտի ունենա. կերակուրը պետք է բաղկացած լինի սպիտակուցից (ալբումինից), ճարպից, ջրաբնածխուկներից, ջրից և աղից:

Կերակրի սպիտակուցներն ալն շինարարական նյութն է, վորը գնում է մարդու որգանիզմի հյուսվածքների աճման և «վերանորոգման» համար:

Կերակրի ճարպը որգանիզմի համար տաքության գլխավոր աղբյուրն է:

Կերակրի ջրաբնածխուկները մարդու որգանիզմի եներգիայի գլխավոր աղբյուրներն են:

Սպիտակուցները մտնում են գլխավորապես մսի, կաթի, ձուերի բաղադրության մեջ:

Ջրաբնածխուկները մտնում են սնունդի բուսական մթերքների — ալյուրի, շաքարի, բանջարեղենի և մրգեղենի բաղադրության մեջ:

Բացի սպիտակուցից, ճարպից, ջրաբնածխուկներից, ջրից ու աղից, կերակուրը պետք է պարունակի հատուկ լրացուցիչ նյութեր, վորոնք կոչվում են վիտամիններ: Այդ նյութերը գտնվում են յերեսը չքաշված կաթի, կարագի, ձվի դեղնուցի, թարմ կաղամբի, լերդի (շիգարի), թարմ մրգերի, լիմոնի և նարինջի մեջ:

Յեթե կերակուրը դուրի է ալն վիտամիններից, վորոնք գտնվում են թարմ բանջարեղենի մեջ, ալդպիսի կերակրից լնդագարուրյալը (սկորբուտով) հիվանդացում է առաջանում: Այդ հիվանդությունից խուսափելու համար անհրաժեշտ է կերակրի մեջ թարմ կանաչեղեն ու բանջարեղեն դցել:

Կերակրի մթերքները լավորակ պիտի լինեն:

Կերակրի մթերքների վատորակությունը կախված է գաւնաղան պատճառներից:

Ալյուրը կարող է իր մեջ պարունակել հատուկ սնկիկ, վոր կոչվում է սեպտուցի: Յեթե ալդ հացի մեջ է ընկնում, շատ ծանր հիվանդություն է առաջացնում, վորին հետևում են ջղաձգություններ, ծալրանդամների մեռուկ և հաճախ ալդ հիվանդությունը մահով է վերջանում:

Վատորակ մսի միջոցով մարդիկ վարակվում են ճճուներով, ձարակով (տրիխինա), նուլնպես և թոքախտով, խնախտով (սապ), սիբիրախտով և ալ վարակիչ հիվանդություններով:

Ալդ հիվանդությունները կանխելու համար սպանդանոցներում անասնաբուժական հսկոդություն է անցկացվում: Անպետք միսը վոչնչացվում է: Վաճառքի յե դուրս բերվում միալն գրոշմած միսը:

Միսը կարող է կեղտոտվել նաև ճանճերի կողմից, վորոնք մի շարք վարակիչ հիվանդությունների տարածողներն են, որինալ՝ վորովալնալին տիֆի, արլունալուծի, խոլերայի:

Ուստի մթերքների պահեստներում, ուտելեղենի խանութներում, ճաշարաններում բուֆետներում, խոհանոցներում անհրաժեշտ է մշտապես պալքար մղել ճանճերի դեմ:

Հատկապես զգուշ պիտի վերաբերվել կոնսերվներին: Կոնսերվների փչացման հիմնական հատկանիշն է՝ թիթեղաբանկաների կավարիչի ուռածությունը:

Կաթին հաճախ փաստակար խառնուրդներ են ավելացնում: Բացի ալդ հում կաթը կարող է թոքախտով և ալ վարակիչ հիվանդություններով մարդկանց վարակման աղբյուր դառնալ:

կաթի լեռացները սպանում ե նրա միջի մանրեները (միկրոբները):

Հում ջուրը նույնպես կարող ե հիվանդությունների աղբյուր դառնալ: Հում ջրի միջոցով տարածվում են վորովայնային տիֆը, խոլերան, արջուխալուծը և այլ վորովայնային հիվանդությունները: Այստեղից կանոն ե՝ հում ջուր մի խմիր: Ջրի լեռացումը ապահովում ե ջրի մեջ լեղած հիվանդաբեր բոլոր մանրեները:

ԿԵՐԱԿՐԻ ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ՓՈԽԱՂՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կերակրի մթերքները սալլալին, ջրալին և լերկաթուղային տրանսպորտով փոխադրելու ժամանակ հնարավոր ե վոչ միայն նրանց կեղտոտումը, այլ և հիվանդաբեր մանրեներով վարակումը:

Փոխադրության ժամանակ կերակրի մթերքները պաշտպանելու համար, անհրաժեշտ ե հոգ տանել ամուր, լավ տալի (փաթթոցի) և մթերքները բեզդենտով ծածկելու մասին: Սալլերը, սահնակները, վագոնները և նավերի ներքնահարկերը պետք ե մաքուր և ախտահանած լինեն: Սալլապաններին և այլ անձնավորություններին պետք ե կտրականապես արգելել մթերքների վրա նստել:

Ամենից լավ ե քաղաքի մեջ մթերքները փոխադրել ծածկած ֆուրդոններում:

ՄԹԵՐՔՆԵՐԻ ՊԱՀՈՒՄԸ

Վորպեսզի մթերքները չփչանան, չկեղտոտվեն և վարակման չենթարկվեն, դրանք պետք ե պահել սանիտարական կանոնների համաձայն: Շուտ փչացող մթերքները պետք ե պահել սառցարկղներում կամ սառցարաններում: Պահեստների շենքերի չափազանց մեծ խոնավությունը նպաստում ե մթերքների վրա բորբոսի զարգացմանը:

Պահեստների շենքերը պետք ե որինակելի մաքուր պահել. պետք ե վճռական միջոցներ ձեռք առնել կրծողների (առնետների, մկների) դեմ, վորոնք վոչ միայն վոչնչացնում

են մթերքները, այլ և հաճախ նպաստում են հիվանդաբեր մանրեներով նրանց վարակմանը:

ԽՈՀԱՆՈՑՆԵՐԸ, ԺԱՇԱՐԱՆՆԵՐԸ ԲՈՒՖԵՏՆԵՐԸ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՀԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Խոհանոցում ստացվող բոլոր մթերքները պետք ե նախապես բժշկի զննության չենթարկել:

Մթերքների ավելցուկները և ամանները լվացած ջրերը պետք ե պահել հատուկ, լավ ծածկվող կափարիչ ունեցող տակառներում:

Կաթսաները և խոհանոցի այլ ամանեղենը պետք ե որինակելի մաքուր պահել:

Կողմնակի անձանց խոհանոց մտնելը պետք ե արգելել:

Ճաշարանները պետք ե կարգին և մաքուր պահել: Ճաշի սեղանները պետք ե հստակ վիճակում պահել:

Մաքուր պետք ե պահել նաև ընդհանուր և անհատական դործածության ամանեղենը:

Ճաշարանները պետք ե ունենան բավականին լուսավորություն, լավ հովահարություն և հանվելու առանձին սենյակ:

Ճաշարանները պետք ե ապահովված լինեն լվացարաններով, սապոնով և ամեն որ փոխվող սրբիչներով, վորպեսզի հաճախորդները կարողանան ուտելուց առաջ ձեռքերը լվանալ:

Ճաշարաններում միշտ պետք ե լեռացրած ջուր լինի:

Ճաշարանների մաքրումը պետք ե կատարել նախաճաշից, ճաշից և ընթրիքից հետո, ըստ վորում ընթրիքից հետո պետք ե լիակատար մաքրում կատարել՝ հատակները լվանալ, սեղանները լվանալ տաք ջրով ու սապոնով:

Բուֆետներում մթերքները պետք ե պահել ապակով ծածկած ցուցափեղկերում:

Խոհանոցների, ճաշարանների, բուֆետների և ալոցի

աշխատողները պետք է իմանան առողջապահության կանոնները և խստիվ կատարեն այդ կանոնները:

Արտահագուստը միշտ պետք է մաքուր լինի: Խոհարարներն ու հացթուխները պետք է լողանան բաղնիքում առնրվազն ամիսը 4 անգամ:

Քոսի, տրախոմալի, ադեստամոքսային հիվանդությունների, վեներական հիվանդությունների, թոքախտի և այլ հիվանդությունների տարածումը կանխելու համար, հասարակական սնունդի ձեռնարկությունների աշխատողները պետք է լենթարկվեն բժշկի խնամքով զննության, առնվազն տասնորյակը մեկ անգամ:

Ճաշարանների և բուֆետների մաքրության մասին պետք է հոգ տանեն վոչ միայն ճաշարանների և բուֆետների աշխատողները, այլ և հաճախորդները:

ՄՆՈՒՆԴԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ ՃԱՆԱԿԱՐԻ ՀՈՐԴՈՒԹՅԱՆ
ԺԱՄԱՆԱԿ

Ճանապարհ գնալիս անհրաժեշտ է սնունդի նկատմամբ հատուկ զգուշություն պահպանել, վորպեսզի ադեստամոքսային հիվանդություններ չառաջանան:

Հատուկ զգուշությամբ պետք է վերաբերվել մսեղեն ուտելիքներին, կաթին և կվասներին, վոր վաճառում են մասնավոր առևտրականները կայարաններում: Ճանապարհին հում ջուր խմելուց պետք է զգուշանալ: Ուտելուց առաջ ամեն անգամ պետք է ձեռքերը լվանալ: Գավաթներն ու բաժակները գործածելուց առաջ պետք է անպայման լվանալ:

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՖԻԶԿՈՒԼՏՈՒՐԱՅԻ
ԿՈՄՊԼԵՔՍ

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդու մարմնի վրա որվա ընթացքում շատ կեղտ է կուտակվում, իսկ կեղտի մեջ կարող են վարակիչ հիվանդությունների մանրէներ լինեն:

Կեղտը կուտակվում է լեղունգների տակի տարածության մեջ, ուստի լեղունգները պետք է կարճ կտրել և լեղունգների տակի տարածությունը հաճախակի մաքրել:

Փոշին, մարդու մաշկի վրա նստելով, խառնվում է քրքրաինքի հետ և կաշոյ մասսա լե գոյացնում, վորը ծածկում է մաշկի ծակոտիները և հենց դրանով էլ դժվարացնում է շնչառությունը մաշկի միջով և նրա միջով որգանիզմից թունավոր նյութերի դուրս հանումը: Ուստի մաշկի մաքրությունը մշտական հոգատարություն առարկա պիտի լինի:

Ամեն որ առավոտը պետք է սապոնով լվանալ լերեսը, վիզը և ձեռքերը մինչև արմուկները: Քնելուց առաջ վոտները լվանալ: Առնվազն մեկ անգամ տասնորյակում անպայման բաղնիքում լողանալ: Ել ալելի լավ է ամեն որ դուշ ընդունել, լեթե դրա համար հնարավորություն կա:

Մազերը պետք է կարճ խոզել և տասնորյակում առնրվազն 2 անգամ լվանալ տաք ջրով ու սապոնով:

Բերանի խոռոչի և ատամների հատուկ և մշտական խնամք է պահանջվում: Որակա լերկու անգամ – առավոտը և քնելուց առաջ պետք է բերանը վորողել տաք ջրով, իսկ ատամները մաքրել ատամի խողանակով ու փոշով:

ԱՐԵՎԻՑ ՈԳՏՎԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Արեգակը՝ եներգիայի, ուժի և առողջության հզոր աղբյուր է:

Միևնույն ժամանակ արևից անկանոն, վոչ չափավոր կերպով ոգտվելու ժամանակ առողջության համար վտանգ է առաջանում, այն է՝ մարմնի այրվածքներ, արևահարություն, սրտի գործունեությունից և ներվային սխտեմի խանգարում:

Ուստի ամառը արևային վանաններ ընդունելու ժամանակ պետք է պահպանել հետևյալ կանոնները:

1. Առանց բժշկի խորհրդի արևային վանաններ չընդունել:

2. Արևային վանանների ընդունումը կատարել խիստ

հաջորդականությամբ, սկսելով 5 բաղկից և ամեն որ 3—5 բաղկե ավելացնելով:

3. Արևային վանաններ ընդունելու ժամանակ գլուխը ծածկել:

4. Արևի ներգործության տակ դնել հավասարաչափ մարմնի բոլոր մասերը (խտապահորեն ժամացույցով մարմնի զանազան կողմերը դարձնել դեպի արևը):

ԼՈՂԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԶՐԻՑ ՈԳՏՎԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ

Ամառը լողանալը նպաստում է մարմնի մաքրությանը և ամրացնում է վողջ որդանիզմը:

Լողանալու համար գետի մեջ պետք է տեղ ընտրել առանց փոսերի, ջրապտուկտների, մաքուր ափով և հարթ ավազոտ հատակով: Ավելի լավ է արևային ափում լողանալ:

Պետք է խուսափել ուժեղ հոսանքի տեղերից:

Վնասակար է լողանալ սոված ժամանակ և ուտելուց անմիջապես հետո:

Չի կարելի ջրի մեջ ընկնել քրտնած մարմնով:

Վնասակար է ջրի մեջ մնալ մինչև մարմնի կապտելը և մինչև սարսուռ զգալը:

Լողանալուց հետո անհրաժեշտ է մարմինը սրբել, չորացնել:

Ծովում լողանալու համար պահանջվում են բժշկի խորհուրդներն ու կոնտրոլը:

ՀԱԳՈՒՍՏԻ ՅԵՎ ՎՈՏՆԱՄԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հագուստն ու վոտնամանը ծառայում են մարդու մարմնի տաքությունը պահպանելու և արտաքին վնասվածքներից նրան պաշտպանելու համար:

Հագուստը պետք է համապատասխան լինի տարվա ժամանակին. ձմեռը պետք է պաշտպանի սառչելուց, ամառը՝ մարմնի չափազանց տաքանալուց:

Հագուստն իր գործվածքի միջով պետք է լավ թողնի վոր ոդ անցնի:

Մարմնի վրայի սպիտակեղենը պետք է ներծծի և իր միջով թողնի մարդու մարմնի քրտինքն ու գոլորշիացումը:

Տարվա ցուրտ ժամանակ հագուստը պետք է կարած լինի բրդի գործվածքից, իսկ տարվա տաք ժամանակ՝ բաց (սպիտակ) գույնի բամբակի գործվածքից:

Հագուստը մարմնի վրա լավ կպած պիտի լինի և չպետք է սեղմի վզի, կրծքավանդակի և փորի արյունատար անոթները:

Հագուստն իր համար խնամք է պահանջում:

Հագուստին փոշի, կեղտ է կաշում, իսկ փոշու և կեղտի մեջ կարող են վարակիչ հիվանդությունների մանրէներ լինել: Հագուստի վրա վոշիլներ են ընկնում: Հագուստը պետք է ամեն որ մաքրել փոշուց ու կեղտից: Չի կարելի հագուստը հագած անկողնի մեջ պառկել:

Վոտնամանը պետք է կարած լինի վոտի համեմատ: Կոշկատակի կաշին պետք է առածից լինի: Չափազանց պինդ և խիտ կոշկատակը հարում է վոտները:

Կոշկի թաթի ծայրի ձևը պետք է լայն և կլորացրած լինի: Սուր ծայրերը սեղմում ու հարում են վոտների մատները:

Կրունկը շատ բարձր չպիտի լինի, 3 սանտիմետրից վոշ ավելի:

Վոտնամանն ամեն որ պետք է մաքրել ցեխից և ողել:

ՄԱԿԱԲՈՒԾԱՅԻՆ ՏԻՖԵՐ

Մակաբուծային (պարազիտային) տիֆեր կոչվում են այն տիֆերը, վորոնց տարածողներն են հանդիսանում միջատ-մակաբույծները—վոշիլները և փայտոշիլները:

Պարազիտային տիֆերին են պատկանում բժավոր յեվ վերադարձ տիֆերը:

Վոշիլոտությունը՝ բժավոր և վերադարձ տիֆերի տարածման հիմնական պատճառն է:

Նկատի ունենալով, վոր պարագլխալին տիֆերի տարածման գլխավոր պատճառը վոչլոտությունն է, ապա վոչլոտության վոչնչացումը հիմնական միջոցառումն է հանդիսանում՝ այդ հիվանդությունները կանխելու համար:

Վոչլոտության վոչնչացման միջոցներն են.

1. Մազերի ժամանակին խուզումը:

2. Բաղնիքում կանոնավոր լողանալը (առնվազն տասնորջակը մեկ անգամ), հազներու և անկողնի սպիտակեղենը փոխելով:

3. Հագուստը, անկողինը և բնակարանը մաքուր պահելը:

Հանրակացարանները, բարակները և դպրոցները վոչլոտություն բերելը կանխելու համար, վոչլոտությունը հատաբերելու մասսայական զննություններ և սխտեմատիկ բնտրովի ստուգումներ են կատարում:

Հանրակացարաններում, զորանոցներում, բարակներում ու դպրոցներում վոչլոտություն լերևալու դեպքում, սանիտարական մեակում և կատարվում, վորը բաղկացած է լինում հետևյալից.

1) Վողջ մարդկային կազմը բաղնիք են ուղարկում, մազերը խուզելով և հազներու և՛ անկողնի սպիտակեղենը փոխելով:

2) Բնակելի շենքերի, ինվենտարի և հագուստի միջատաջնում և կատարվում, անկողիններն ամբողջովին փոխելով:

Բժավոր տիֆով բոլոր հիվանդացածներն ուղարկվում են հիվանդանոց՝ առողջներից նրանց մեկուսացնելու համար:

Այն սենյակը, վորտեղ գտնվել է բժավոր տիֆով հիվանդացածը, պետք է միջատաջնման լենթարկել:

Բժշկականությունն այնպիսի միջոց է իմանում, վորը միշտք վարակիչ հիվանդությունների նկատմամբ մարդկանց անզգայուն է դարձնում: Այդպիսի միջոց են ծառայում սրսկումները:

Ներկայումս նախազգուշական միջոցներ են ձեռք առնում ծաղիկ դեմ (բոլորի համար պարտադիր կարգով), վորովայնային տիֆի, պարատիֆի, խոլերայի, քութեշի, դիֆթերիտի, տետանոսի, կատաղության դեմ:

1919 և 1924 թվականներին խորհրդային իշխանության կողմից պարտադիր ծաղկահատության մասին որենքներ են հրապարակված: Այդ որենքների համաձայն ծաղիկը պատվաստվում է բոլոր քաղաքացիներին պարտադիր կարգով՝ կյանքի առաջին տարում, հետո 10—18 տ. հասակում և վերջապես 20—21 տ. հասակում:

Կարմիր բնակում պատվաստումները պարտադիր են ծաղիկ, վորովայնային տիֆի և պարադիֆի դեմ:

Այդ պատվաստումները առողջության համար բոլորովին անփնաս են և խոշոր չափով պահպանում են հիվանդացումներից:

Պատվաստումները պետք է կրկնել վորոշ ժամկետներից հետո, վոր սահմանված են յուրաքանչյուր տվյալ հիվանդության համար:

Այն մարդը, վորին պատվաստում է կատարած, կամ բոլորովին չի հիվանդանում այն հիվանդությամբ, վորի դեմ պատվաստում է կատարած, կամ, հիվանդանալով, շատ ավելի հեշտ է տանում այդ հիվանդությունը, քան այն մարդը, վորը չի պատվաստված:

ԱՆՏԱՀԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՄԻՋԱՏԱԶՆՁՈՒՄ

Ախտահանություն կոչվում է վարակիչ հիվանդություններ առաջացնող մանրէների լիակատար վոչնչացումը:

Ախտահանությունը կատարվում է հետևյալ միջոցներով.

1) Բարձր ջերմաստիճանով—լեռացներու, տաք շոգու, այրելու, չոր, տաք ոգի միջոցով.

2) քիմիական նյութերով—սուլեմայի, ֆորմալինի քլորի, կիզիչ կրի, քլորային կրի, կարբոլան թթվի և այլոց միջոցով:

Վերոհիշյալ միջոցներով ախտահանութիւն կատարելու համար պոլութիւն ունեն հատուկ ապարատներ ու հարմարանքներ՝ ախտահանող կամերներ, հիգրոպուլտներ (ջրցան), հեղացիրներ (պուլվերիզատոր) և այլն:

Միջասաջնում կոչվում ե միջասների՝ մարդու մակաբույծների (պարազիտների) յեվ կերակրամթերքների ու հագուստի վնասատուների վոչնչացումը:

Շատ միջատներ վարակի փոխանցողներ են հանդիսանում: Վոչիլները բծավոր ու վերադարձ տիֆեր են փոխանցում: Մոծակները (անոֆելես)—մալարիա: Ճանճերը—աղիքային հիվանդութիւններ, սիբիրախտ և թոքախտ:

Միջատաջնումը կատարվում ե.

1) Հագուստը և սպիտակեղենը վոչիլներից, լուերից և փայտոչիլներից թափ տալով, ձեռքով կամ փայտով խփելու միջոցով.

2) Սապոնով ու տաք ջրով լվանալով (մարմինը, հագուստը, սպիտակեղենը)—վոչիլներից ու լուերից.

3) Հարթուկելով սպիտակեղենն ու հագուստը տաք հարթուկով—վոչիլներից.

4) Թակարդներով (կաշուն թուղթ)—ճանճերից.

5) Պատուհանները ցանցով ծածկելը—ճանճերից ու մոծակներից.

6) Աղբն ու գոմաղբը հեռացնելով—ճանճերից.

7) Չոր տաք ոգով (ռուսական վառարանում)—վոչիլներից.

8) Սպիտակեղենն ու հագուստը ջրի մեջ լեռացնելով—վոչիլներից ու լուերից.

9) Բոցի ներգործութեամբ (փայտոչիլները վառելով ճեղքերում և մահճակալներում զոդիչ լամպի միջոցով).

10) Քիմիական նյութերի (ծծումբ, քլորպիկրին, սոլվենա) ներգործութեամբ—վոչիլներից, փայտոչիլներից, լուերից և այլ միջատներից.

11) Նավթավորումով (կանգնած ջրի ավազները և ճահիճները նավթով ու կերասինով ծածկելը)—մալարիական մոծակներից:

ՄԻՋԱՏԱՋՆՁՈՒՄԸ ԾԾՄԲՈՎ

Բնակարանների և իրերի միջատաջնման համար գործածվում ե ծծմբի կոշտերը կամ փայտիկները: Սենյակներից հեռացնում են մթերքները, ծաղիկները և մետաղե իրերը: Պատուհանները, ճեղքերը, վառարանները, սրանց կափույրները ծեփում, թուղթ են փակցնում: Հատակի վրա ավազ են թափում, ավազի վրա աղյուսներ են դնում, վորոնց վրա ծծմբով լի թավա լեն դնում: Սենյակի մեկ խորանարդ մետրի համար վերցնում են 100 գրամ ծծումբ: Ծծումբը թրջում են բնափոխած սպիրտով (դենատուրատ): Դրանից հետո դրսի դուռը փակում են հերմիտիկ կերպով և սենյակը թողնում են փակած 24 ժամվա ընթացքում: 24 ժամից հետո սենյակը բացում ու քամահարում են:

ՄԻՋԱՏԱՋՆՁՈՒՄ ԲԼՈՐՊԻԿՐԻՆՈՎ

Բնակարանների և իրերի միջատաջնման համար գործածվում ե նաև քլորպիկրինը:

Սենյակներից անհրաժեշտ ե հեռացնել մետաղե իրերը, մթերքները և ծաղիկները:

Իրերը չոր վիճակում փռում են պարանների վրա: Պատուհանները, վառարանները, սրանց կափույրները և ճեղքերն անհրաժեշտ ե ծածկել, թուղթ փակցնելով:

Ախտահանողը պետք ե աշխատի հակազադ հագած: Քլորպիկրինը ցանում են սենյակների հատակի և պատերի վրա: Սենյակի մեկ խորանարդ մետրի համար վերցնում են 10—20 գրամ քլորպիկրին: Դրսի դուռը փակում են հերմիտիկ կերպով և սենյակները թողնում են փակած 24 ժամվա ընթացքում:

քում: 24 ժամից հետո սենյակները բացում են և իրերը քամահարում մեկ ուր ուղիղեցվա ընթացքում:

ՍՈՒՎԵՆԴԻ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԻՋԱՏԱՋՆՋՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Սուրվենտը լավ միջոց է հանգիստանում, վոր սպանում է վոչիլները, փախուղիլները և լուերը: Սուրվենտը հեղուկ է բավականին սուր և անախորժ հոտով:

Իրերի միջատաշնչման համար, դրանց վրա սուրվենտ են ցանում հեղացանի (պուլվերիզատորի) — փոշիացուցչի միջոցով կամ սուրվենտի մեջ թրջած ավելի միջոցով, վորից հետո իրերը փաթաթում ու թողնում են սովորական շերմաստիճանում 3 ժամվա ընթացքում: Դրանից հետո իրերը թափ են տալիս և քամահարում են 3—5 ժամվա ընթացքում: Ծախվող սուրվենտի քանակը կախված է դրա գործադրման լեղանակից: Հեղացանով ոգտվելու ժամանակ սուրվենտի ծախքը փոքր է լինում:

Սուրվենտն ավելի շատ է ծախավում իրերի վրա ավելով ցանելու ժամանակ: Միջին հաշվով մի ձեռք վերին հագուստի համար ծախսվում է մինչև 100 գրամ սուրվենտ:

Սուրվենտով կարելի չէ վոչիլներ կոտորել մարմնի մազով ծածկված մասերի վրա: Դրա համար մազերը տրորում են սուրվենտով թրջած բամբակով կամ լաթով: Դրանից հետո գլուխը կապում են լեռեսաբրիչով կամ թաշկինակով 1—2 ժամով, ապա մազերը սանրում են խիտ սանրով, վորից հետո վանում են տաք ջրով ու սապոնով:

Փախուղիլներն ու լուերը վոչնչացնելու համար, պետք է խնամքով սուրվենտ քսել այն բոլոր տեղերը, վոր կասկածելի չեն միջատներ լինելու նկատմամբ: Դրանից հետո սենյակը պետք է քամահարել մի քանի ժամվա ընթացքում:

Սուրվենտը բոցավառվում է, ուստի դրա հետ պետք է շատ զգուշ վարվել:

Սուրվենտը պետք է պահել ամուր և լավ փակվող ամա-

նում, ընակարաններից և կերակրամթերքներ պահելու տեղերից առանձին:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՅԵՎ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՀԻԿ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԽՍՀՄ-ում Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերություններն աշխատավորների կամավոր հասարակական կազմակերպություններ են:

Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունների հիմնական խնդիրն է՝ ամեն կերպ ամրապնդել ԽՍՀՄ սանիտարական պաշտպանությունը:

Սանիտարական պաշտպանությունն ամրապնդել նշանակում է.

1. Առողջացնել աշխատավորների աշխատանքի և կենցաղի պայմանները:

2. Վերացնել վարակիչ հիվանդությունների ոջախները և թույլ չտալ համաճարակների բռնկում:

3. Ամեն կերպ ոգնել Կարմիր բանակի առողջապահությանը խաղաղ և պատերազմի ժամանակ, նպատակ ունենալով ուժեղացնել նրա մարտական պատրաստությունն ու մարտունակությունը:

4. Վերացնել աշխատավորության լայն մասսաների սանիտարական անգրագիտությունը և ներդրավել նրանց սանիտարական պաշտպանության ամրապնդման ակտիվ աշխատանքի:

5. Պատրաստել բժշկա-սանիտարական աշխատողների կադրեր, վորոնք մեծ քանակությամբ կպահանջվեն սանիտարական պաշտպանության կարիքների համար:

6. Կուտակել նյութական միջոցներ և բժշկա-սանիտարական ու տնտեսական գույք՝ պատերազմի ժամանակ Կարմիր բանակն ու թիկունքը սպասարկելու համար մեծ քանա-

կուլթյամբ բժշկա- սանիտարական և բուժական-պրոֆիլակտիկ հիմնարկներ կազմակերպելու համար:

7. Կառուցել հզոր սանիտարական ավիացիա:

8. Ապահովել բնակչության պաշտպանության հակողային պաշտպանության քաղաքամասերի բժշկա-սանիտարական սպասարկումը:

Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունների վողջ գործունեությունը լենթարկվում է հիմնական խնդրին — ԽՍՀՄ-ի սանիտարական պաշտպանության ամրապնդմանը:

Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները մեծ աշխատանք են անցկացնում աշխատավորների սանիտարական — կենցաղային սպասարկման ուղղությամբ.

1. Կազմակերպում են աշխատավորներից իրենցից սանիտարական պոստեր գործարաններում, ֆաբրիկներում, հանրակացարաններում, կոլտնտեսություններում, խորհրտեսուություններում, ՄՏ կայաններում, տրանսպորտում և այլն:

2. Կազմակերպում են աշխատավորների բաղնիքա-լվացքարանային սպասարկումը:

3. Կազմակերպում են ախտահանիչ բյուրոների, դուշային սարքավորումների և վարսավիրանոցների ցանց.

4. Կազմակերպում են սեփական բուժական պրոֆիլակտիկ հիմնարկների ցանց, այսինքն հիվանդանոցների, պոլիկլինիկաների, ամբուլատորիաների, ատամնաբուժական և ատամնատեխնիկական կաբինետների, սանատորիաների, հանգստի տների, պիոներական լազերների և այլն:

5. Կազմակերպում են արտադրական ձեռնարկություններ (գործարաններ, արհեստանոցներ):

Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի վողջ բժշկական-տնտեսական գործունեությունն անց է կացվում տնտեսաշվարկի կարգով, նպատակ ունենալով միջոցներ կուտակել սանիտարական պաշտպանության կարիքների համար:

Բժշկական-տնտեսական հեշտ գործունեություն հետևանքով, Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները կկարողանան իրենց սխտեմը ապահովել բժշկա-սանիտարական հիմ-

նարկների ցանցով, վորոնք նախատեսվում են աշխատավորություն լայն մասսաներին սպասարկելու և վորոնք պիտի սպասարկեն Կարմիր բանակը պատերազմի ժամանակ:

Պաշտպանական նշանակություն է տրվում նաև Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի վարսավիրանոցներին, վորոնք պետք է կազմակերպված լինեն այնպես, վոր պարագայի պահանջի դեպքում, կարելի լինի դրանց ոգտագործել վորպես առաջին ոգնություն կայաններ:

Բոլոր վարսավիրները պարտավոր են ավարտել ռազմասանիտարական գիտելիքների խմբակները, իսկ վարսավիրանոցի վարիչը կամ գանձապահունին պետք է ավարտի բժշկական քույրերի կուրսերը:

Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները խոշոր աշխատանք են տանում կազրերի պատրաստության ուղղությամբ, վորոնք անհրաժեշտ են սանիտարական-պաշտպանական աշխատանքի համար:

Ռազմա-սանիտարական գիտելիքների խմբակներն անցնում են միլիտնավոր աշխատավորներ, վորոնք այդ խմբակներում վերացնում են իրենց սանիտարական անդրագիտությունը և սովորում են առաջին ոգնություն ցույց տալու տեխնիկան:

Սանիտարական պոստերի պետերի կուրսերում պատրաստվում են խմբակներն ավարտողներից ամենալավերը, սանիտարական պոստերի ակտիվիստ — դեկավարները — սանպոստեր, վորոնք հանդիսանում են Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի առողջապահական և սանիտարական — պաշտպանական աշխատանքի հիմնական ստորին ողակները:

Գործարաններում, ֆաբրիկներում, խոշոր խորհրտեսուություններում, տրանսպորտում սանպոստերից կազմակերպվում են սանիտարական դրուժիններ, վորոնք հանդիսանում են Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի մշտական կամավոր սանիտարական պաշտպանական կազմակերպություններ:

Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները պատրաստում են բժշկական ֆուլբեր, սանիտարներ, ախտահա-

նիչներ, վարսավիճներ և այլ բժշկա-սանիտարական աշխատողներ:

Հիմնական բազայի՝ կադրերի պատրաստության վողջ սխեմայի հիմքի—մասսայականության ամրապնդման համար Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները բաց են թողել ԽՍՀՄ Կենտգործկոմի կողմից 1934 թ. փետրվարի 20-ին հաստատված հատուկ ՊԱՍՊ («պատրաստ սանիտարական պաշտպանություն») նշանակը:

ՊԱՍՊ կրճառնշանի շուրջը մեծ ափսիվություն է բարձրանում և առաջին հերթին բանվորական լեռնաօսարդության ափսիվությունը, հայտաբերվում է աշխատավորության հետաքրքրությունն ու ձգտումը դեպի ափսիվ մասնակցությունը ԽՍՀՄ սանիտարական պաշտպանության ամրապնդման գործում:

Վերջին ժամանակներս Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերությունները սկսել են ծավալել ռազմա-սանիտարական վարժակապանների (ՌՍՎԿ) ցանցը, վերոնցում 120 ժամվա ծրագրով ռազմա-սանիտարական պատրաստությունն անցնում են կոմյերիտուհիները և անկուսակցական բանվորա-կոլտրեստեսային լեռնաօսարդությունը:

ԲԱՂՎԱԾՔ «ԿԱՐՄԻՐ ԽՍՀՆԻ ՍԱՆԴՈՍՏԵՐԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒ-ԹՅՈՒՆԻՑ»

1. Կարմիր Նաչի (Կարմիր Մահիկի) սանիտարական պոստերը կազմակերպվում են ցեխերում արտադրության մեջ, նորակառույցներում, կոլտնտեսություններում, բանվորական հանրակացարաններում, լեռնաօսարդային և ջրային տրանսպորտի զանազան գծամասերում:

2. Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի սանիտարական պոստերն իրենց համար խնդիր ունեն.

ա) Սանիտարական և ռազմա-սանիտարական գիտելիքների պրոպագանդը՝ նրանց կողմից սպասարկվող աշխատավորների մեջ.

բ) հասարակայնության մոբիլիզացիան այն սանիտարա-

կան-առողջապահական միջոցառումներն անցկացնելու համար, վերոնք ուղղված են աշխատանքի և կենցաղի առողջացմանը, սոցիալիստական շինարարության ոժանդակմանը, արտադրության արտփինպլանի կատարմանը և այլն.

գ) Կարմիր Նաչի (Կարմիր Մահիկի) լեռնային պաշտպանության և սոցիալիստական շինարարության գործում ունեցած խնդիրների մասսայականացումը.

դ) առաջին ոգնությունն ցույց տալը դժբախտ պատահարների դեպքում իր ցեխում, կոլտնտեսում և այլն:

3. Կարմիր Նաչի (Կարմիր Մահիկի) սանպոստերը կազմակերպվում են Կարմիր Նաչի և Կարմիր Մահիկի բջիջի կողմից, վերը դեկավարում է նրանց աշխատանքները:

4. Կարմիր Նաչի (Կարմիր Մահիկի) սանպոստը բաղկացած է սանպոստի պեխից յեվ յերեմ ողակավորներից:

5. Սանպոստի պետն առաջ է քաշվում տվյալ արտադրության, կոլտնտեսության, հանրակացարանի և այլոց Կարմիր Նաչի ափսիվի կողմից և իր պատրաստությունը պետք է անցնի սանիտարական պոստերի պետերի կուրսերում:

6. Սանպոստի ողակավորներն առաջ են քաշվում Կարմիր Նաչի ափսիվի կողմից՝ սանիտարական և ռազմա-սանիտարական գիտելիքների խմբակներն անցած անձնավորություններին: (Սանիտարական դրուժինների մասին նորկանոնադրության համաձայն, պոստերը հանդիսանում են սանիտարական դրուժինների պատգարակային ողակները):

ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՊՈՍՏԵՐԻ ՖՈՒՆԿՑԻՆԱՆԵՐԸ

1. Կարմիր Նաչի (Կարմիր Մահիկի) սանիտարական պոստը առաջին ոգնությունն է ցույց տալիս դժբախտ պատահարների դեպքերում արտադրության մեջ և կենցաղում միջև բժշկի գալը և վնասվածին բուժհիմարկ ուղարկելը:

2. Հայտաբերում է սանիտարական թերությունները, վերոնք աղդում են աշխատանքի և կենցաղի առողջացման

վրա, բարձրացնում են տրամադրված, խանդարում են արդ-
ֆինպլանի կատարումը:

3. Միջոցներ ե ձեռք առնում հայտարարված սանիտարա-
կան թերությունները վերացնելու համար, վորի հա-
մար:

ա) Հայտարարված սանիտարական թերությունների մա-
սին հայտնում ե Կարմիր խաչի (Կարմիր Մահիկի) բջիջին,
ցեխի ագմինիստրացիային ե սանիտարական հսկողությանը,
այդ թերությունները վերացնելու նպատակով:

բ) Բանվորների ե կոլտնտեսականների իրենց ուժերով
անց ե կացնում մասսայական սանիտարական-առողջապահա-
կան միջոցառումներ (շաբաթօրյակներ, սանիտարական շտուրմ-
ներ ե այլն):

գ) Սոցմրցակցութուն ու հարվածայնութուն ե կազմա-
կերպում սպասարկող անձնակազմի մեջ՝ այս կամ այն որոշե-
լի տերիտորիան հավաքելու, մաքրելու ե պատշաճ սանիտա-
րական մակարդակի վրա պահպանելու նպատակով:

դ) Պայքար ե մղում սանիտարական կանոնները խախ-
տողներին ե բանվորական կենցաղը չարամտորեն կազմալքող
ների դեմ ե կարիք չեղած դեպքում դիմում ե վարչությանը,
սանիտարական կանոնները խախտողների նկատմամբ միջոց-
ներ ձեռք առնելու համար:

4. Աշակցութուն ե ցույց տալիս բջիջին՝ սանիտարական
ե ռազմա-սանիտարական գիտելիքների խմբակներ ստեղծելու
գործում, այդ խմբակների անդամների հավաքագրման, Կարմիր
Խաչի (Կարմիր Մահիկի) նոր անդամների հավաքագրման գործում:

5. Ակտիվորեն մասնակցում ե քաղաքական կամպանիա-
ների անցկացմանը, մոբիլիզացիայի լենթարկելով Կարմիր Խաչի
(Կարմիր Մահիկի) ակտիվը՝ ավյալ կամբանիաների անցկաց-
ման վերաբերյալ դեկավար որդանների առաջադրությունները
կատարելու համար:

«Հաստատվում ե»

1934 թ. հունվարի 3-ին
Կ. Խ. յեվ Կ.Մ. սանիտ.
պաշտպ. Գործկոմի նախա-
գահի տեղակալ ՄՈՅՐՈՎԱ.

ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԽՈՉԻ ՅԵՎ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՀԻԿԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ «ՊԱՍՊ» ՊԱՏՐԱՍ
ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ:

1. Սանիտարական ե ռազմասանիտարական գիտելիքների մաս-
նայական պրոպագանդի ե բանվորներին, բանվորուհիներին, կոլտն-
տեսականներին, կոլտնտեսուհիներին ե բոլոր աշխատավորներին
Կարմիր Խաչի ակտիվ աշխատանքներին ակտիվ լայնորեն ներգրավելու
նպատակով, մտցվում ե ԽՍՀՄ Կենտգործկոմի 1934 թ. փետրվարի 20-ի
վորոշմամբ հայտարարված «ՊԱՍՊ» (պատրաստ սանիտարական պաշտ-
պանության) հատուկ նշանակը, վորն ստանալու համար պարտադիր
ե վորոշ նորմաների հանձնումը հատուկ ցուցակի համաձայն

2. «ՊԱՍՊ» նշանակը տրվում ե բոլոր աշխատավորներին 18 տա-
րեկանից վեր, Կորոնք չեն զրկված ընտրական իրավունքներից ե վո-
րոնք անհատորեն կամ կոլեկտիվ ձևով հանձնել են բոլոր նորմաները
ցուցակի համաձայն:

3. «ՊԱՍՊ» նշանակ ստացած անձինք կարող են ոգտագործվել
վորպես սանիտարական պոստերի պետեր, ցեխերում, կոլտնտեսու-
թյուններում, ՄՏԿ-ներում, հանքերում, բարակներում, տրանսպոր-
տում ե այլն:

4. «ՊԱՍՊ» նշանակի շուրջը լայն մասսայական աշխատանքի ծա-
վալումը ե «ՊԱՍՊ» նշանակի համար քննությունների կազմակերպու-
մը զրկում ե Կարմիր Խաչի ե կարմիր Մահիկի ընկերությունների
վրա, վորոնք Խորհրդային կոմյերիտական ե հասարակական կազմակեր-
պությունների ակտիվ ոժանդակությամբ, պարտավոր են աշխատա-
վորներին համար ապահովել կոլեկտիվ ե անհատական պատրաստման
հնարավորությունը «ՊԱՍՊ» նշանակի նորմաները հանձնելու համար

(ղեկավարների նշանակումը, նորմաները հանձնելու խնդիրների վերաբերյալ կոնսուլտացիա, դասագրքերի ապահովում և այլն)։

5. «ՊԱՍՊ» նշանակի նորմաների ընդունումը կազմակերպում են Կարմիր խաչի (Կարմիր Մահիկի) կոմիտեները, վերոնշյալ նորմաների ցուցակի առանձին կոմպլեքսների ընդունման պարտականությունները հանձնում են կոմիտեների լիազորներին և առաջին հերթին բժշկական քույրերի դասընթացքների պետերին ու դասատուներին, պահեստի բժշկական կազմի հրամանատարական ուսուցման, վարժականների պետերին ու ղեկավարներին, սանդրուժիանների պետերին։

6. Քննությունների արդյունքները նորմաների ցուցակի ամեն մի կոմպլեքսի նկատմամբ առանձին, մտցվում են հատուկ սահմանված ձևի քարտի մեջ, վորը տրվում է «ՊԱՍՊ» նշանակի նորմաները հանձնելու պատրաստման գործին բոլոր ներկցվածներին։ Բոլոր նորմաների հանձնումից հետո քարտը վերադարձվում է կոմիտեին և պահվում է նրա գործերում։

7. Նորմաները լիովին հանձնած բոլոր անձնավորություններին Կարմիր խաչի (Կարմիր Մահիկի) շնորհագրի, քաղաքացիի, գործարանային, տրանսպորտային, կոմիտեների նախագահությունից վերջնական, տրվում է «ՊԱՍՊ» համարակալված նշանակ և միությունական Կ. Խ. և Կ. Մ. սանիտարական պաշտպանություն Գործադիր կոմիտեի հատուկ և սահմանված ձևի վկայական։

Կ. Խ. ՅԵՎ Կ. Մ. ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ ՅԵՎ ՌԱԶՄԱՍԱՆԻՏ. ԿԱԻՐԵՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ՊԵՏ (ՆԱՅԴԱ) ԱՎԱԳ ՏԵՍՈՒՉ (ՖԻՆԱՆՍ)

ՑՈՒՑԱԿ

ՊԱՍՊ («ՊԱՏՐԱՍՏ ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ») ՆՇԱՆԱԿՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՑԵՆԹԱԿԱ ՆՈՐՄԱՆԵՐԻ:

1. ՌԱԶՄԱՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ԿՈՄՊԼԵԿՍ

1. Իմանալ առաջին ոգնություն անհատական ծրարի պարունակությունը և կարողանալ ոգտագործել այն։
2. Իմանալ սանիտարական պոստի պետի պայուսակի պարունակությունը։
3. Կարողանալ կանգնեցնել արյունհոսությունը՝ ձեռքով սեղմելով, սեղմանի և վոլորանի միջոցով։
4. Կարողանալ 2—3 բուլեյի ընթացքում հասարակ վերակապ կատարել։
5. Կարողանալ 8—10 բուլեյի ընթացքում բարդ վերակապ կատարել բեկակալ (շինա) դնելով կոտրվածքի դեպքում։
6. Կարողանալ արհեստական շնչառություն կատարել ըստ Սիլվեստրի և Շեյֆերի։
7. Կարողանալ ձեռքերով հասարակ և բարդ «փականներ» կազմել ֆուսվածին փոխադրելու համար։
8. Կարողանալ պատգարակները բաց անել և ծալել, կլուել։
9. Կարողանալ պատգարակային ողակի կազմի մեջ ֆուսվածին տեղավորել պատգարակի վրա և փոխադրել նրան 500 մետր հեռավորությամբ 16 բուլեյի ընթացքում։
10. Կարողանալ առաջին ոգնություն հասցնել այրվածքի, ցրտահարություն, խեղդիկություն, ուշաթափություն, արևահարություն, ջերմահարություն, ընկնալորություն նոպաների և երկտրական հոսանքից ֆուսվելու դեպքում։
11. Կարողանալ գտնել և հաշվել պուլսը։
12. Կարողանալ չափել հիվանդի ջերմաստիճանը։
13. Իմանալ, թե ինչ է սանիտարական հետախուզությունը։

2. ՀԱՅԿՈՒՅԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՆԳՐԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՄՊԼԵՔՍ

1. Իմանալ մաշկի այն մասերը, վորոնք ամենից շատ զգայուն են իպրիտի նկատմամբ:
2. Իմանալ իպրիտի ներգործությունը մարդու մաշկի վրա:
3. Կարողանալ ինքնոգնություն և փոխադարձ ոգնություն հասցնել մարդու մաշկի վրա իպրիտի կաթիլներ ընկնելու դեպքում:
4. Կարողանալ ոգնություն հասցնել ֆնասվածին նրա ամբողջ մարմնի վրա իպրիտի ցալքուններ ընկնելու դեպքում:
5. Իմանալ հեղձուցիչ ԹՆ-ով քլոր, ֆոսգեն թունավորման հատկանիշները և կարողանալ այդ ֆնասվածքների ժամանակ ինքնոգնություն և փոխադարձ ոգնություն հասցնել:
6. Իմանալ արտասվաբեր և փռնացնող թունավոր նյութերից ֆնասվածքների հատկանիշները և կարողանալ այդ ֆնասվածքների ժամանակ ինքնոգնություն և փոխադարձ ոգնություն հասցնել:
7. Իմանալ հանրաթունավոր ԹՆ-ից (կապտաթթու, շմուլազ) ֆնասվածքների հատկանիշները և կարողանալ այդ ժամանակ ինքնոգնություն և փոխադարձ ոգնություն հասցնել:
8. Իմանալ BH հակազաղի կառուցվածքը:
9. Կարողանալ 5 վայրկյանում իր վրա հակազաղ հագնել:
10. Կարողանալ ֆնասվածին հակազաղ հագցնել:
11. Կարողանալ աշխատել հակազաղ հագած մինչև 30 րոպե:
12. Կարողանալ հակազաղ հագած պատգարակային ողակի կազմում ֆնասվածին պատգարակի վրա տեղափոխել մինչև 500 մետր հեռավորություն:
13. Իմանալ, թե ինչպե՞ս ոգտվել անսարք հակազաղով:
14. Իմանալ բնակելի շենքերը գազապատարանների համար հարմարեցնելու կանոնները:

3. ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

1. Իմանալ, թե ինչ է խորանարդությունը (կուբատուրան) և ինչպե՞ս վորոշել այն:
2. Իմանալ, թե ինչ է հովահարությունը և ինչպե՞ս դրանով ոգտվել:
3. Իմանալ աշխատանքային և բնակելի շենքերի ջերմաստիճանի ու լուսավորության սանիտարական նորմաները:
4. Իմանալ աշխատանքային և բնակելի շենքերը մաքրելու կանոնները:

5. Իմանալ արտաքինոցը մաքուր պահելու կանոնները:
6. Իմանալ, թե ինչպե՞ս վարակազերծել արտաքինոցները, աղբի փոսերը և արկղերը:
7. Իմանալ յերկաթուղային կայարանների նավամատուցների, վագոնների, շոգենավների և այլն մաքուր պահելու կանոնները:

4. ՍՆՈՒՆԻԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

1. Իմանալ սննդամթերքների սուաջադրվող լավորակության պահանջները:
2. Իմանալ սննդամթերքները պահելու կանոնները:
3. Իմանալ այն հիվանդությունները, վոր փոխանցվում են սննդամթերքների միջոցով:
4. Իմանալ այն հիվանդությունները, վոր փոխանցվում են ճանճերի միջոցով:
5. Իմանալ այն հիվանդությունները, վոր փոխանցվում են հում ջրի միջոցով:
6. Իմանալ խոհանոցները, ճաշարանները և բուֆետները մաքուր պահելու կանոնները:
7. Իմանալ, թե ինչու համար և կատարվում հասարակական սննդի աշխատողների սխառմատիկ բժշկական քննությունը:
8. Իմանալ ճանապարհորդության ժամանակ սննդի առողջապահության կանոնները:

5. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՓԻՋԿՈՒՆՏՈՒՐԱՅԻ
ԿՈՄՊԼԵՔՍ

1. Իմանալ յեղունգները, մաշկի մազերը, բերանի խոռոչը, և առանցքները խնամելու կանոնները:
2. Իմանալ, թե ինչպե՞ս պետք է կանոնավոր ոգտվել արևից:
3. Իմանալ, թե ինչպե՞ս պետք է կանոնավոր ոգտվել ջրից՝ լողաֆնալում համար:
4. Իմանալ առողջապահության պահանջները, վոր առաջադրվում է հագուստին և վորտնամաններին:
5. Իմանալ պարադիտային տիֆերը կանխելու պրոֆիլակտիկ միջոցները:
6. Իմանալ, թե ինչ է ախտահանումը և միջատաջնջումը:
7. Իմանալ սովիենտի դորձածումը միջատաջնջման նպատակներով համար:
8. Իմանալ, թե ինչ է սանիտարական մշակումը:
9. Իմանալ, թե ինչ են նախադրուշական պատվաստումները:

6. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԿՈՄՊԼԵՔՍ

1. Իմանալ ԽԱՉԻ Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերության հասարակական-քաղաքական խնդիրները, սոցիալիստական շինարարության և յերկրի սանիտարական պաշտպանության ամրացման ներկա ետապում:
2. Իմանալ Խորհրդային Կարմիր Խաչի և Կարմիր Մահիկի ընկերության ղեկավարների միջև յիղած արժատական տարբերություններ:
3. Իմանալ Կարմիր Խաչի (Կարմիր Մահիկի) սան. պոստի նըպատակները ձեռնարկություններում (խորհրդատեսություններում, ՄՏԿ-ներում, կոլտնտեսություններում, ԲԿԳԲ մասերում, խորհրդային հիմնարկներում, դպրոցներում, բուհերում, բնակավարձկոռայներում և այլն:
4. Ակտիվ աշխատանք տանել իր ձեռնարկության, խորհրդատեսություն, ՄՏԿ-ի կոլտնտեսություն և այլոց Կարմիր Խաչի բջիջներում:

Կ. Խ. ՅԵՎ Կ. Մ. ՍԱՆԻՏԱՐԱ ԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԴՈՐԾԿՈՄԻ
 ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄ (ՆԱՅԻԱ)
 ՏԵՍՈՒՉ (ՖԻՆԱՆՍ)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0977508

12 АПР. 1956

281

ԳԻՆԸ 60 Կ.

11

28063

Ю. ФИНКЛЕР

Готов к санитарной обороне

Гиз СС Р Армении, Эривань, 1935